

Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

EHKÄISEVÄ TYÖ PEDAGOGISESTI

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2014
© tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

EHKÄISEVÄ TYÖ PEDAGOGISESTI
Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 30, 2014.

ISBN 978-952-456-184-6 ISSN 1799-5655
L ISSN 1799-5655 sarja F 30

Humanistinen ammattikorkeakoulu – Humak Ilkantie 4, 00400 Helsinki

Kansikuva: Jarmo Röksä
Taitto: Susanna Ylä-Pynnönen

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

SISÄLLYS

<i>Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen</i>	EHKÄISEVÄN TYÖN ASEMA	4
--	-----------------------------	---

1. LUKU EHKÄISEVÄN TYÖN TIETOPERUSTA JA KEHITTÄMINEN

<i>Pia Lundbom</i>	EHKÄISEVÄ TYÖ KÄSITTEENÄ JA TOIMINTANA.....	8
<i>Sanna Pylkkänen</i>	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ TEKIJÖIDEN KOKEMANA – AMMATTILAISTEN KÄSITYKSIÄ ALAIKÄISTEN NUORTEN ALKOHOLIN KÄYTÖSTÄ	15
<i>Mari Tapio ja Heidi Odell</i>	VOIMAVARAAJIA KOULUTTAMASSA.....	30
<i>Elsi Vuohelainen</i>	NÄKÖALAA TARJOAMASSA – PREVENTIIMIN KOULUTUKSET SYNTYVÄT YHTEISTYÖLLÄ	42

2. LUKU EHKÄISEVÄ TYÖ AMMATTIKORKEAKOULUN PEDAGOGIIKASSA

<i>Sirpa Ali-Melkkilä</i>	EHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ OPETTAMASSA JA OPPIMASSA.....	51
<i>Katja Munter</i>	EHKÄISEVÄ TYÖ HUMAKIN OPINTOJENOHAUKSESSA.....	58

KIRJOITTAJAT	66
---------------------------	----

EHKÄISEVÄN TYÖN ASEMA

Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen

■ Kettil Bruun (Christien & Bruun 1986) kirjoitti että yhteiskunnissa tarvitaan hyviä vihollisia. Hyvä vihollinen on kollektiivisesti määritelty, ja se voi yhdistää tai jakaa ihmisiä. Se voi olla läsnä päivittäisessä arkielämässä, epämääräisenä ja keskustelua herättävänä. Se voi naamioitua arvovalinnaksi, josta kaikilla on eri käsitys. (Pylkkänen 2014, 5.) Ehkäisevä työ ja ehkäisy – käsitteet täyttävät hyvän vihollisen tunnusmerkit. Ehkäisevä työ on merkityksillä latautunut yhteiskuntapoliittinen kiistakapula, joka tunnustetaan julkisessa hyvinvointikeskustelussa. Sitä tulisi olla, mutta siitä otteen saaminen hukkuu helposti tulkintojen viidakkoon.

Ehkäisevä työ on monialaisuudesta, moniammatillisuudesta ja verkostotyöstä on punottu diskursiivinen verkko, jonka avulla kansalaisten hyvinvointia pyritään edistämään. Hyvinvoinnin edistäminen ei kuitenkaan poista jo olemassa olevaa pahoinvointia. Se ei myöskään ratkaise rakenteisiin piiloutuneita ongelmia. Ehkäisevään työhön liittyvien haasteiden ratkaiseminen on mahdollista ainoastaan sanoittamalla niitä. Matkan varrella varhainen tuki, varhainen puuttuminen, sosiaalinen vahvistaminen, syrjäytymisen

ehkäisy, ennalta ehkäisy ja monet muut aikakautensa tulkinnat, on pyritty avaamaan. Toistaiseksi avoimeksi on jäänyt, mitä on ehkäisevä työ eri konteksteissa?

Ehkäisevälle työlle on kuitenkin tilausta, sillä sen avulla ehkäistään myöhemmin kehittyviä ongelmia. Se on kuin varautumista pahan päivän varalle. Useat lait ovat nostaneet esille ehkäisevän työn merkityksen. Terveystieteiden laissa (2010/1326) asetetaan mm. velvoitteita kuntien toiminnalle koskien painopisteen siirtämistä ehkäisevään työhön. Lastensuojelulaki (2007/417) puhuu puolestaan ehkäisevästä lastensuojelusta. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (2011/338) pitää ehkäisyä tärkeimpänä lähtökohtana opiskeluterveydenhuollossa. Näillä laeilla ohjataan ammattityötä, joten ehkäisevä työ on ansainnut oikeutuksensa. Nuorisolaki (2006/72) ei puolestaan ehkäisevää työtä tunnista, vaan puhuu sen sijaan sosiaalisesta vahvistamisesta ja syrjäytymisen ehkäisystä. Nuorisotyötä ohjaava nuorisolaki (2006/72) liikkuukin sosiaalisen vahvistamisen, syrjäytymisen ehkäisyn sekä muiden yleisten sosiaalipoliittisten tavoitteiden

tasolla, jotka eivät aina riittävästi kohdenna tavoitteita (Pajukoski 2006, 196). Nuorisolaki on parhaillaan päivytyksen alla kuten alkoholilaki, sosiaalihuoltolaki ja raittiustyölakikin.

Erityisesti järjestöjen asemaa pyritään vahvistamaan kuntien palvelutuotannossa sosiaalilain (1982/710) uudistuksen avulla, josta odotetaan myös ehkäisevälle työlle sanoittajaa. Valmisteilla olevassa ehdotuksessa ennalta ehkäiseviksi toimiksi on nimetty neuvonta, palvelunohjaus, rakenteellinen sosiaalityö, yhteisötoiminnan tukeminen ja hyvinvointivaikutusten ennakointi ja arviointi (Siira 2013, 70). Rakenteellinen sosiaalityö sekä yhteistoiminnan tukeminen sisältävät kehittämistyön yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa. Tämän myötä kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyön toivotaan mahdollistuvan uudella tavalla.

EHKÄISEVÄN TYÖN TIETOPERUSTA JA LUONNE

Ehkäiseminen 2010-luvulla mukailee yhteiskunnan tapaa puhua kansalaisista. Ehkäistävinä eivät ole yksin yleiset ongelmat vaan niiden luonne eri ikäryhmissä. Samalla tavoin kuin ehkäisevä päihdetyö näyttäytyy nuorten ja aikuisten parissa erilaisena, ehkäistävät asiat ovat erilaisia elämänkaaren eri vaiheissa. Ehkäisevän työn tulosten ja hyötyjen mittaaminen perustuukin todennäköisyyksien ennakointiin. Varmuutta haittojen toteutumisesta tai toimenpiteen vaikuttavuudesta ei ole (Koivula 2013, 2). Useimmiten ehkäisevän työn vankin

puolestapuhuja onkin sosiaalitaloudelliset argumentit, jossa ehkäisevän ja korjaavan työn kuluja verrataan toisiinsa. Valtaosa ehkäisevän työn velvoittavuudesta kohdistuu kuntien peruspalveluihin, joten tarjottavien palvelujen määrä on yhteydessä ehkäisevän työn toteutumiseen.

Mason & Mitroff (1981) ovat puhuneet monimutkaisista ongelmista. Tällöin puhutaan ”ei täsmällisesti määriteltävistä” tiloista, joista jokainen ongelma voi olla jonkin toisen ongelman oire tai seuraus. Ratkaisut ovat usein kertaluonteisia, joten niiden uusintaminen on haastavaa ja toimintaympäristö- sekä ongelmalähtöistä. Tämä soveltuukin hyvin ehkäisevän työn tarkasteluun. Monimutkaisten ongelmien ratkaisujen tulisi kuitenkin kohdentua tavoitteiden ja tunnistettujen ongelmien pohjalta. Tällöin tietoperustan ja tutkimuksen merkitys työn kivijalkana näyttelevät tärkeää roolia. Niin sanottu preventiotutkimus on kuitenkin voimakkaasti kiinni eri alojen tutkimustraditioissa ja tästä syystä olemassa olevakin tutkimustieto sirpaloituu ja häviää (Pajukoski 2006, 337–338). Tämä on yksi ehkäisevän työn haaste.

Tämän julkaisun tehtävä on avata teorian, käytännön ja kehittämistyön näkökulmista ehkäisevää työtä. Julkaisun myötä määritetään ehkäisevä työ käsitettä Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) opetussuunnitelmien, tutkimus-, kehitys- ja innovaatio toiminnan (TKI -toiminta) ja työelämälähtöisen oppimisen näkökulmista. Kirjassa ehkäisevä työ näyttäytyy erilaisissa viitekehyksissä, sillä

kysymys siitä mitä ehkäistään, on keskeinen. Kirjan artikkelien tarkoituksena on kuvata ehkäisevän työn ymmärrystä humanistisen ammattikorkeakoulun pedagogiikassa ja arjessa sekä peilata tätä näkyä yleiseen ymmärrykseen käsitteestä. Kaikki kirjoittajat työskentelevät Humanistisessa ammattikorkeakoulussa erilaisissa tehtävissä. Artikkelit ovat keskenään erityylisiä riippuen näkökulmasta.

LÄHTEET

Koivula, Anna-Kaarina 2013. Ehkäisevä vanhustyö sosiaalitaloudellisen arvioinnin näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Lisensiaattitutkimus. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=9f7c250a-6988-4ba2-a97b-d317040a457d> Viitattu 3.6.2014.

Lastensuojelulaki (2007/417)

Mitroff, I. ja Mason, R. 1981. Creating a dialectical social science: concepts, methods, and models. Springer publishing, England.

Nuorisolaki (2006/72)

Pajukoski, Marja 2006. Preventio, sosiaalioikeus ja kunnat – ehkäisevä sosiaalipolitiikka kuntia velvoittavassa lainsäädännössä. Tampereen yliopisto. Helsinki: Edita Prima Oy. Akateeminen väitöskirja.

Pylkkänen, Sanna 2014. Nuorena nautittu. Nuorisotyön, sosiaalityön ja terveydenhuollon näkemyksiä alaikäisten nuorten alkoholin käytöstä. Tampereen yliopisto. Helsinki: Edita Prima Oy. Pro gradu tutkielma.

Siira, Helena 2013. Ehkäisevä politiikka, ennaltaehkäisevä toiminta ja varhainen tuki sosiaalihuoltolakiehdotuksessa. Juhlakirja ePooki 9/2013. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/61252/Lea_Rissasen_juhlakirja_Siira.pdf?sequence=1 Viitattu 3.6.2014.

Sosiaalihuoltolaki (1982/710)

Terveydenhuoltolaki (2010/1326)

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (2011/338)

LUKU 1.
EHKÄISEVÄN TYÖN
TIETOPERUSTA JA KEHITTÄMINEN

EHKÄISEVÄ TYÖ KÄSITTEENÄ JA TOIMINTANA

Pia Lundbom

■ Ehkäisevä työ on käsite, joka vilahtelee tämän tästä erilaisissa sosiaalista työtä käsittelevissä keskusteluissa, puhutaanpa lastensuojelutyöstä, tapaturmien ennaltaehkäisystä, nuorten syrjäytymisen ehkäisystä tai sitten siitä, millaista ehkäisevää työtä voidaan tehdä elinympäristöjen säilyttämiseksi elinkelpoisena. Tässä tekstissäni käsittelen ehkäisevän työn käsitettä ja pohdin, millaisia merkityksiä käsitteelle voidaan antaa. Keskitän huomioni sosiaaliseen, ihmisten parissa tehtävään työhön. Pohdin ehkäisevän työn kynnyiskohtia ja onnistumisen reunaehdoja. Tavoitteeni on myös haastaa pohtimaan ehkäisevää työtä ja työn tekemisen edellytyksiä.

Julkisessa keskustelussa hyvinvointi ja ihmisten hyvinvoinnin edistämisen keinot ovat olleet runsaasti esillä. Koulujen lakkauttamiset, subjektiivisen päivähoidon kaventaminen, krooninen päivähoitopaikkojen pula sekä eri sosiaali- ja terveystalveluita tarjoavien yksiköiden kokoaminen suuremmiksi ovat olleet viime kuukausien yhteiskunnallisia kuumia perunoita. Esimerkiksi kansalaisjärjestöille toimijoineen tämä tarkoittanee tulevana vuosina painetta vielä suurempaan kontribuutioon hyvinvointiin keskittyvien alojen työtehtävissä.

EHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ MÄÄRITTÄMÄSSÄ

Mitä sitten käsite ehkäisevä työ tarkoittaa? Mistä tarve ehkäisevälle työlle syntyy ja perustuu? Kenelle se on suunnattu? Ja mitä voidaan ehkäistä – mitä voidaan ehkäisevää työtä tekemällä välttää?

Tartuin ehkäisevän työn käsitteen pohdiskeluun luovalla ideapölytyksellä. Tapanani on käsitteitä ja rajoituksia pohtiessa kirjoittaa mieleeni juolahtavat asiasanat eräänlaiseksi mind mapiksi, ajatusten kartaksi, josta tässä puhun käsitekarttana. Omien ajatusten jäsentely käsitekarttojen avulla voi olla varsin toimiva työväline niin alaa opiskeleville kuin kokeneille ammattilaisillekin. Useimmiten ideointivaiheessa ajatusten kokoaminen paperille fokusoii ja auttaa sulkemaan osan näkökulmista tarkastelun ulkopuolelle. Omat mielikuvat ja niiden purkaminen sekä pohdiskelu voivat myös tuottaa käsitepohdiskelulle kiintoisia punaisia lankoja ja avauksia. Väistämättä oma kokemustausta heijastuu myös siihen, kuinka runsaasti asiasanoja kartalleen tuottaa. Omalle käsitekartalleni ehkäisevän työn asiasanoina kirjasin lapset, nuoret, lastensuojelutyön,

ehkäisevän päihdetyön, ehkäisevän mielenterveystyön, terveyskasvatuksen, seksuaalikasvatuksen, sosiaalisen median, moniammatillisuuden ja verkostotyön. Asetin myös omalle Facebook-sivulleni kysymyksen, miten kohtuullisen paljon tutkimustyössä, sosiaalityössä ja erilaisissa kasvatustehtävissä toimivassa kaverijoukossani ehkäisevä työ määrittyy. Tämän lisäksi konsultoin Humakin nuorisotyön yksikön henkilökuntaa ehkäisevän työn ja varhaisen tuen käsitteistä. Sainkin oivia vinkkejä ja ajatuksia pohdittavaksi tätä kautta*. Myös saamieni kommenttien, huomioiden ja lähdevinkkien perusteella voi vetää johtopäätöksen, ettei ehkäisevän työn käsite ole mitenkään yksiselitteinen, saati yksinkertainen.

Vauhtia käsitteisiin ja käytäntöihin voi hakea eri suunnista. Intressiä mahdollisten ongelmien ennalta ehkäisemiseen on eri hallinnonaloilla. Mari Tapio (2013, 14) huomauttaakin, että ehkäisevä työ on kirjattu valtionhallinnon tasolla useisiin ohjelmiin, strategioihin ja kehittämisohjelmiin. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma vuosille 2012–2015 rakentuu kolmelle kärkiteemalle: osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012). Sitä kautta ajatellen ehkäisevää työtä on osallistumismahdollisuuksien lisääminen, tasavertaisuus kuin esimerkiksi mahdollisuus harrastaa vapaa-ajalla. Vapaa-ajan mielekkäiden aktiviteettien organisointi on perinteistä nuorisotyön kenttää.

Yksi nykyisen hallituksen keskeisistä hankkeista syrjäytymisen ehkäisyssä on nuorisotakuun toteuttaminen. Ehkäisevä työ

varhaiskasvatuksen saralla, sosiaalityössä ja nuorisotyössä on olennainen osa työtä. Pirkko Salon (2012, 81) mukaan hyvinvointia edistävästä työstä puhuttaessa käytetään usein yleistä käsitettä ehkäisevä tai ennaltaehkäisevä työ.

Pia Romppanen (2005, 38) kirjoittaa, että primaaritason ehkäisyä eli yleistä ehkäisyä tehdään kunnissa monessa hallintokunnassa. Romppanen tarkastelee tekstissään erityisesti ehkäisevää päihdetyötä ja hän on analysoinut kuntien päihdestrategiat. Romppasen tekemän kartoituksen (2005, 38) mukaan ennaltaehkäisyä tehdään ennen kaikkea äitiys- ja lastenneuvoloissa, nuorisotoimissa, päivähoidossa, kouluterveydenhuollossa, sosiaalityössä, seurakunnan diakoniatyössä, mielenterveystyössä ja poliisissa. Väistämättä erilaiset ehkäisevän työn osa-alueet ovat osa koulujen arkea ja toimintaa. Kasvatuksen Markku Soikkeli (2012, 23) kirjoittaa, että päihde-ehkäisy, kuten muidenkaan terveydellisten ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy, ei ole erityinen projekti vaan se kuuluu koulun tapaan toimia ja olla olemassa.

Käytännön työn konteksti luonnollisesti vaikuttaa käsitteeseen ja tuottaa erilaisia tapoja niin määrittelyyn kuin toimintaan. Siten ehkäisevä työ käsitteenä ja käytäntönä myös rakentuu ja päivittyy työkontekstissaan. Ammattilaisena joutuu ja pääsee ensin pohtimaan, mitä työympäristössä ollaan tekemässä, millaisia tavoitteita työllä on ja keitä ensisijaisesti pyritään palvelemaan. Harvoin määrittelyä joutuu tekemään yksin vaan se rakentuu arjen työssä ja vuorovaikutuksessa

* Facebook-viesti 2.6.2014 omalla Facebook-seinälläni kirvoitti jonkun verran huomioita tutkijoiden kuin politiikassa mukana olevien toimesta. Humakin Nuorisotyön yksikön henkilöstöstä aloittamaani ideapölytykseen osallistuivat kesäkuun alussa 2014 yksikön sisäisellä foorumilla Merja Kylmäkoski, Heidi Odell ja Pirkko Salo.

muiden toimijoiden kanssa. Työssä rajaaminen ja valintojen pakko on realiteetti.

Ehkäisevän työn käsitteen ja toiminnan voi kuitenkin liittää oikeastaan kaikkiin hyvinvointiin, huolenpitoon ja ylipäättänsä jollakin tavalla hoivaan liittyvään työhön. Pirkko Salo (2012, 83) mukaan ehkäisevän työn tarkoituksena on suojata lapsia ja nuoria erilaisilta sosiaalisilta ongelmilta, jotka voivat olla uhkana hyvinvoinnille jossakin elämän vaiheessa. Salo (emt.) huomauttaa, että usein ehkäisevä työ nimetään ja kohdennetaan selkeästi sen mukaan, miltä ongelmalta halutaan lapsia ja nuoria suojella. Esimerkiksi ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevä mielenterveystyö, ehkäisevä lastensuojelutyö – näitä kaikkia voi ajatella alueina, jotka liittyvät hyvin erilaisiin palveluihin ja instituutioihin. Kuntatasolla tarkastellen kuntalaisten hyvinvoinnin pitäisi olla se kantava punainen lanka suunniteltaessa, millaisia palvelu- ja tukimuotoja on tarjolla. Puolestaan ehkäisevän terveydenhuoltotyön tulokulmalla esimerkiksi rokotukset tai terveystarkastukset ovat olennainen osa työtä. Salo (2012, 83) toteaa, että ehkäisevä työ on kohdennettua myös silloin, kun palvelua järjestetään eri syistä syrjäytymisriskin alla oleville lasten ja nuorten ryhmille.

Ehkäisevän työn käsitteen rinnalla käytetään myös varhaisen tuen käsitettä. Käsitetasolla varhainen tukeminen voi olla neutraalimpi kuin ehkäisevä työ, mutta ymmärrän varhaisen tuen kohdentuvan erilaisiin riskijoukkoihin.

Toiminnallisesti varhainen tuki pitää nähdäkseni sisällään ajatuksen siitä, että on jo jokin syy tukea, mutta mitään syvällisempää ongelmatilannetta varhaisen tuen keinoin ei ratkota. Ehkäisevän työn kuitenkin voi ajatella tarkoittavan myös sellaista työtilannetta, jossa toimintamalli on varsin kohdennettu ja ongelmatilanne jo olemassa.

EHKÄISEVÄ TYÖOTE

Ehkäisevän työotteen voi olettaa sekä lisäävän niin yksilön kuin yhteisönkin hyvinvointia että säästävän yhteiskunnalta rahaa. Pirkko Salo (2012, 81) toteaa, että ehkäisevällä työllä voidaan lisätä lasten hyvinvointia suojaavia rakenteita sekä vähentää lasten haavoittuvuutta erilaisten hyvinvointia uhkaavien riskitekijöiden suhteen. Antti Maunu (2014, 34) kirjoittaa, että ehkäisevä työote on 2000-luvun mittaan noussut tärkeäksi ja vaikutusvaltaiseksi näkökulmaksi päihde- ja mielenterveystyössä. Pia Romppasen (2005, 38) mukaan ennaltaehkäisevän työn merkitys korostuu erityisesti toimipisteissä, joissa kohdataan lapsia, nuoria ja perheitä sekä työttömiä ja työssäkäyviä.

Ehkäisevä työote tarkoittaa käytännössä varhain annettua ja ohjattua tukea. Kaikki eivät tarvitse hankalassa tilanteessaan tukimuotoja keneltäkään ammattilaiselta tai palveluverkoston piiristä vaan lähipiiri, sukulaiset ja naapuriapu saattavat tuoda riittävät ja sopivat apumuodot arkeen. Kaikilla ei ole

kuitenkaan sosiaalisia suhteita, joista olisi avuksi arkeen ja omaan tilanteeseen. Antti Maunu (2014) analysoikin ehkäisevää työtä yhteisöllisyyden käsitteeseen peilaten. Maunu (2014, 41) toteaa, että yksikin hyvä ryhmä voi oljenkorren lailla pitää pinnalla.

Ehkäisevän työtteen voi joka tapauksessa ajatella olevan tukitoimia ajoissa, onpa tuen antajana isovanhempi tai neuvolan terveydenhoitaja. Jos esimerkiksi uupuneita perheitä tuetaan ajoissa ja tarjotaan vaikkapa kotipalvelua tai lastenhoitoapua voidaan kenties välttää tilanteiden kriisiytyminen. Tai jos eri tavoin oireilevan lapsen tueksi saadaan ajoissa vaikkapa tukihenkilö tai sopivaa harrastustoimintaa, voidaan mahdollinen kriisiytyminen ehkäistä ennen kuin tilanne kärjistyy.

Ehkäisevässä työssä ajatus on estää – näin ajattelisi – erilaisten ongelmien syntyminen ja varsinkin syveneminen. Ei ole mitään yhtä hallinnonalaa, jolla olisi yksinomaan velvoite tai ”omistajuus” huolehtia ehkäisevän työn tekemisestä. Optimaalisimmillaan eri palvelusektoreilla on tarjota eri syistä apua tarvitseville erilaisia keveitä palvelumuotoja. Mitään sen suurempaa tai syvempää ongelmaa ei tarvitse olla.

Mielenterveyden kysymyksissä ennalta ehkäiseminen voi tarkoittaa mielekästä sosiaalista kanssakäymistä ja ajanvietettä – ohjaamista harrasteisiin, tukemista, neuvontaa. Keskeistä on myös se, ovatko esimerkiksi yhteistyötä tekevät

ammattilaiset samaa mieltä siitä, mitä päämäärää tavoitellaan ja mitä työmuotoja hyödynnetään (ks. myös Tapio & Odell tässä teoksessa). Voi kuitenkin pysähtyä pohtimaan, onko ehkäisevää tukea tarjolla heille, jotka sitä ensisijaisesti tarvitsisivat.

EHKÄISEVÄN TYÖN KYNNYSKOHTIA

Ihmisten elämässä erilaiset sosiaaliset tilanteet, myös haasteet ja vaikeudet, kietoutuvat toisiinsa. Huolenpidon ja hoivan kohdistaminen heihin, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, on tavoiteltava. Kuitenkin, jos puhutaan ongelmiin varhaisesta puuttumisesta tai tuen tarjoamisesta ennen tilanteen kriisiytymisestä ei aina ole niin selvää tai helposti määritettävää, keitä erityisesti pitäisi tukea ja auttaa ja millä keinoin.

Ehkäisevän työn työmuodot ovat parhaimmillaan helposti saatavilla olevia tuen ja ohjauksen tapoja. Ihmisen kokonaistilanteen ymmärtäminen ja näkeminen auttaa oikeanlaisen työtavan ja tukimuodon paikantamisessa. Usein ongelmat linkittyvät toisiinsa, jolloin yhteen asiaan keskittyminen on vain tilanteen laastaroimista. Esimerkiksi väsyneille vanhemmille se, että vaikkapa neuvolassa kuulumisten kysymisen sijaan työntekijä osaa kuulla ja nähdä sen, milloin pelkkä kuuntelu on riittävää ja milloin puolestaan vaikkapa kotipalvelun ehdottaminen olisi pieni, mutta arkea helpottava ele.

Käytännössä iso haaste voi olla se, että mikäli kyseessä on esimerkiksi vanhempien uupuminen tai mielenterveyden järkkäminen, etteivät apua tarvitsevat välttämättä jaksa itse olla aktiivisesti apua pyytämässä ja etsimässä. Puolestaan kun kyseessä on alle 18-vuotiaan asiat, eri viranomaiset saavat työskennellä varsin herkin korvin. Toiminnalle ja työskentelylle juridista kehystä tarjoavat muun muassa lastensuojelulaki, nuorisolaki, sosiaalihuoltolaki kuin Laki toimeentulotuesta. Raittiustyölaki (19.11.1982/828) puolestaan antaa perustan ehkäisevän päihdetyön tekemiselle eri tahojen välisenä yhteistyönä.

Lapsen ja nuoren hyvinvointi sekä hyvinvoinnin edistäminen ja lapsen kasvua sekä kehitystä tukevat elinolosuhteet ovat ilmeistä ehkäisevää työtä. Lastensuojelulain 2§ 2 momentin mukaan ”lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin”. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417) Varhainen tukeminen ja puuttuminen.

Koulukontekstissa oppivelvollisuusikäisten oppilaiden kiusaamisen ehkäisy, terveyden edistäminen ja osallisuuden vahvistaminen lienevät mahdollisia ja vähintäänkin tavoitteellisia päämääriä ihan jokaiseen kohdistuen. Lasten ja nuorten sosiaalisen vahvistamisen voikin ymmärtää ehkäisevän työn keskeiseksi sisällöksi.

Ehkäisevää työtä tavalla tai toisella tekevät erilaisissa kasvatustehtävissä toimivat, puhutaanpa sitten varhaiskasvatuksen kentästä, kouluista tai sosiaalityöstä. Optimaalisimmillaan päämäärät ja tavoitteet eri ammattialoja ja eri tahojen toimijoita edustavilla ovat yhteisiä, onpa kyse niin järjestöjen työntekijöitä kuin varhaiskasvatuksen kentällä toimivista.

HYVINVOINTI EDELLÄ

Elämän kokonaistilanteen kartoitus ja tilannearvion perusteella tapahtuva tukitoimien raamitus vaatii kohtaamista ja vuorovaikutusta. Kriittistä pohdintaa voi tehdä esimerkiksi siinä, onko vaikkapa lastensuojelutyön avohuollon tukitoimia tarjolla oikea-aikaisesti, vai herätääkö hätään ja ongelmiin vasta siinä vaiheessa, kun pelkät avohuollon tukitoimet eivät enää riitä avuksi.

Hyvän mielenterveyden edistäminen sekä mielenterveyden ongelmien ehkäiseminen kietoutuvat toisiinsa kiinteästi. Käytännön työssä kuitenkin joudutaan kohtaamaan se asetelma, keihin keskitytään: keneen tahansa vai niihin, kenellä on jo jotakin ongelmia. Jokaisen ihmisen mielenterveyden hyvän tilan voi sanoa olevan yleisen tason tavoite. Erityistä huomiota taas kiinnitetään heihin, kenellä on erityinen tarve vaikka riskiaseman takia. (ks. tarkemmin Stengård ym., 2009, 7). Ehkäisevä mielenterveystyö kunnissa.

Aineistoa suunnittelun tueksi -julkaisussa (Stengård ym. 2009, 8) todetaan, että: ”ehkäisevässä mielenterveystyössä keskeisintä on ennakoida kehitystä ja estää ongelmiin johtava kehityskulku puuttamalla sen osatekijöihin ja prosessiin mahdollisimman varhain ”.

Ehkäisevän työn toimintakehikossa realistinen käsitys vallitsevasta tilanteesta auttaa paikantamaan oikean työotteen. Työn tekemisen edellytysten näkökulmasta kriittiseksi jäsenytyy se, että tiedostetaan, mikä on nykytilanne ja vastaavatko sen hetkiset työmuodot tarkoitustaan. Jos eivät vastaa, kriittiseksi kysymykseksi rakentuu, saadaanko rakennettua visio siitä, kuinka toimintoja pitäisi ja voisi kehittää. Jos esimerkiksi eri toimijat eivät keskustele riittävässä määrin keskenään, voiko verkostoyhteistyötä kehittää ja lisätä. Eri tahojen yhteistyön joustavaksi rakentuminen voi vaatia aikaa ja yhteisen ymmärryksen rakentaminen tahtotilaa sekä tietotaitoa ja ymmärrystä erilaisista toimintakulttuureista

EHKÄISEVÄN TYÖN PAINOPISTEET TULEVAISUUDESSA

Puhutaanpa sitten varhaisesta tuesta tai ehkäisevästä työstä käytännön toiminnan tasolla kyse on myös valinnoista: mihin kysymyksiin työssä keskitytään. Reijo Viitanen (2010, 45) kirjoittaa, että nuorten parissa tehtävää ehkäisevää työtä ja nuorisotyötä laajemminkin arvostetaan hyvin suomalaisten

keskuudessa. Viitanen (emt.) huomauttaa, ettei arvostus kuitenkaan konkretisoidu käytännön toimintaedellytyksinä.

Tuoreen Sosiaalibarometrin 2014 (Eronen ym., 2014, 91–92) mukaan noin yhdeksän kymmenestä (89 %) sosiaali- ja terveysjohtajasta raportoi, että omalla alueella on tehty tietoisia strategisia valintoja siirtää toiminnan painopistettä ehkäisevään toimintaan. Tiukoissa taloudellisia reunaehdoissa väistämättä joudutaan puntaroimaan, miten käytettävissä olevia resursseja kohdennetaan. Yhteiskunnallisesti varhaisessa vaiheessa toimittaessa työskentelymuodot eivät ole kovin raskaita, eivätkä kalliita. Ehkäisevälle työlle ja sen merkitykselle voi olla kuitenkin hankalaa laittaa hintalappua.

Vuoden 2014 Sosiaalibarometriin saatujen avointen vastausten perusteella ”painopistettä on siirretty ehkäisevään toimintaan erityisesti lastensuojelussa, jonka mainitsee vastauksissaan noin kolmannes sosiaali- ja terveysjohtajista (emt., 91–92)”. Myös osa Sosiaalibarometrin vastaajista ilmoitti, että painopistettä on siirretty ehkäisevään työhön kaikissa palveluissa tai kaikissa sosiaalipalveluissa tai kaikissa terveyspalveluissa.” (Eronen ym. 2014, 91–92.)

Ehkäisevän työn termin pohdinta voi konkretisoida ja havainnollistaa, mitä ollaan tekemässä ja miksi. Pelkistetyimmillään tarkoitus on hakea ja luoda ihmisille hyvinvointia, elämään terveellisyttä ja rakenteeksi toimivaa, sujuvaa arkea. Ehkäisevä työ ei kohdistu yksinomaan lapsiin,

nuoriin ja heidän huoltajiinsa. Enemmänkin tarkastelun keskiössä voi pitää ajatusta siitä, kenelle ehkäisevä työ olisi tarpeen, kuka voisi hyötyä ja kenellä tilanne rauhoittua varhaisen puuttumisen keinoin.

Pohdittavaksi

- Luonnostelet omaan kokemustietoosi perustuva käsittekartta ehkäisevän työn termistä.
- Pohdi, miksi käsittemäärittely on tärkeää?
- Mitä ehkäisevän työn tulisi mielestäsi olla?
- Arvioi väitettä: ehkäisevään työhön ei resursoida tarpeeksi voimavaroja. Mitä mieltä olet oman kokemuksesi perusteella?

LÄHTEET

Stengård, Eija, Savolainen, Minna, Sipilä, Marianne & Nordling Esa 2009. Ehkäisevä mielenterveystyö kunnissa. Aineistoa suunnittelun tueksi. Terveystyön ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eronen, Anne, Hakkarainen, Tyyne, Londén, Pia & Peltosalmi, Juha 2014. Sosiaalibarometri 2014. Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista sekä palvelujärjestelmän muutoksesta. Vaasa: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Maunu, Antti 2013. Ehkäisevän työn alkuaineet: yhteisöllisyys, ryhmät ja sosiaalinen luottamus. Teoksessa Tapio, Mari & Kuula, Tarja (toim.) Selkenevää myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisosalalla. Sarja C. Oppimateriaaleja 37, 2013. 34–43.

Romppanen Pia 2005. Katsaus kuntien päihdestrategioihin. Stakes, Raportteja 2/2005. Helsinki 2005.

Salo Pirkko 2012. Nuorisotyö – keskeinen toimija lasten ja nuorten hyvinvointityön kokonaisuudessa. Teoksessa Kyrönlampi Taina (toim.) MoSpa- nuorisotyön monialaisuutta kehittämässä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 31, 2012. 80–89.

Soikkeli Markku (2012) Päihdekasvatus, ehkäisevä päihdetyö ja koulu. Teoksessa Soikkeli, Markku, Salasuo Mikko, Puuronen, Anne & Piispa, Matti. Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 116. Hybridit. 23–29.

Tapio, Mari 2013. Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön määrittely ja ohjaus – lait, strategiat ja ohjelmat. Teoksessa Tapio, Mari & Kuula, Tarja (toim.) Selkenevää myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisosalalla. Sarja C. Oppimateriaaleja 37, 2013. 14–33.

Viitanen, Reijo 2010. Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet. Teoksessa Kylmäkoski, Merja, Pylkkänen, Sanna ja Viitanen, Reijo (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja c. Oppimateriaaleja 21, 2010. 45–66.

EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ TEKIJÖIDEN KOKEMANA – AMMATTILAISTEN KÄSITYKSIÄ ALAIKÄISTEN NUORTEN ALKOHOLIN KÄYTÖSTÄ

Sanna Pylkkänen

■ Nuorten parissa toimii joukko ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään alkoholia käyttäviä nuoria. Useimmiten nuorten alkoholikysymysten parissa työskentelevät toimijat tulevat kunnista, järjestöistä ja seurakunnista. Näiden sisällä työnimikkeitä ja ammatteja on lukuisia. Kasvatuksen, sosiaalisen ja terveydellisen työn orientaatiot sekoittuvat, mutta ratkottavana on yhteinen haaste, nuorten alkoholin käyttö. Ehkäisevä päihdetyö perustuu monialaiseen työhön, joten sen sisältöä ja toimintatapoja ohjataan toimialoilla erikseen. Tämän myötä syntyy toisistaan eriytynyt tietoperusta, jonka myötä työtavat ja valtasuhteet edellyttävät neuvottelua. Ehkäisevän päihdetyön sanoittamisessa monialaisuus ja moniammatillisuus ovat arkipäivää. Tähän sanoittamiseen osallistuvat myös yhteisöpedagogit nuoriso- ja järjestötyön kentillä.

Tämä artikkeli pohjautuu Pro gradu tutkielmaan (Pylkkänen 2014), jossa selvitettiin nuorisotyön, sosiaalityön ja terveydenhuollon ammattilaisten käsityksiä alaikäisten nuorten alkoholin käytöstä. Tutkimus linkittyy aiheensa puolesta osaksi ehkäisevän työn laajaa kokonaisuutta. Tutkimuksen aineisto kerättiin marras- ja tammikuussa 2012–2013. Sitä varten kerättiin ammattilaisten kirjoituksia (N16) sekä toteutettiin kysely (N423) Nuori2013 tapahtumassa. Ammattilaisten kirjoituksia analysoitiin fenomenografisella tutkimusotteella moraalisaantelyn teoriasta muokatun viitekehyksen avulla. Tutkimuskysymyksissä pohdittiin, millaisen tiedon ja käytännön pohjalta nuorten alkoholin käyttöä asemoidaan, millaisia käsityksiä alkoholia käyttäviin nuoriin liitetään, minkälaisia käsityksiä menetelmien vaikuttavuudesta ammattilaisilla on ja mitä odotuksia ammattilaisiin kohdennetaan nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä.

NÄKÖKULMIA MONIALAISUUTEEN

Kuntien ehkäisevää päihdetyötä seurattaessa on todettu, että ehkäisevän päihdetyön moniammatillisiin työryhmiin kuuluvat useimmiten sosiaali-, terveys-, nuoriso-, opetus- ja vapaa-aikatoimi, poliisi ja seurakunta (Strand 2011, 36). Näiden ammattialojen lisäksi mukana monialaisessa työssä ovat erilaiset järjestöt. Sen lisäksi että eri ammattialat omaavat omia toimintatapoja, on eroja myös toimijoiden velvoitteissa. Kuntien toteuttama ehkäisevä päihdetyö on osa kuntalaisten peruspalveluita. Kunnat eivät kuitenkaan pärjää tehtävässään yksin ja järjestöjä sekä seurakuntia on erilaisin valtakunnallisoin ohjelmin tuettu mukaan yhteistyöhön. Kolmas sektori ja seurakuntien toimijat ovat kuitenkin harvemmin mukana kunnan päättävässä ehkäisevän päihdetyön ryhmässä, vaikka seurakunnat ja järjestöt tunnetaan historiasta raittiustyön toteuttajina. Voidaankin havaita että ehkäisevän päihdetyön paikallinen johtaminen ja käytännön toteutus ovat osaltaan eriytyneitä (kts. Strand 2011).

Nuorisotyön, sosiaalityön ja terveydenhuollon alojen monialaiseen työhön liittyvät ohjeistukset ovat alakohtaisia, mutta niiden sisällä on myös yhteneväisyyksiä. Monialaista yhteistyötä odotetaan erityisesti ehkäisevässä päihdetyössä, joka on moniammatillisuuden pohjalle rakentunut. Työn haastavuus syntyy ristiriitaisista odotuksista ja paineesta ratkaista moraalisesti hankala kysymys, nuorten juominen. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät

teoksessa Suvi Raitakari ja Elina Virokannas (2009, 6) kirjoittavat moniammatillisuuden olevan keino ylittää ammattialojen välisiä eroja ja saavuttaa kokonaisnäky yhteisestä työstä. Ylitettäviä rajoja muodostuu erityisesti sosiaali- ja terveystoimen, nuorisotyön ja koulutoimen välille. Ammattilaisten tulee siis omata tietoa sekä omasta että toisten ammatillisesta sisällöstä, voidakseen toimia työssään odotusten mukaisesti.

Poikkihallinnolliset työryhmät toimivat ammattiorientaatioiden kohtaamispaikkoina. Palkkatyön ja vapaaehtoistyön orientaatiot tuovat omat näkökulmansa verkostoihin. Tällöin tarkasteluun tulevat myös vertaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden näkökulmat. Verkostoissa esille nousevatkin periaatteelliset, eettiset, arvopohjaiset sekä uskoon liittyvät kysymykset. Mirja Määttä (2007) on tutkinut useassa tutkimuksessa lasten ja nuorten syrjäytymistä ehkäiseviä poikkihallinnollisia ryhmiä. Tutkituissa ryhmissä osallistujat olivat sosiaali- ja terveystoimen, koulun, nuorisotyön sekä seurakunnan toimijoita. Tutkimuksen mukaan monialaisten työryhmien toiminta edellytti valta ja vastuuasemien hyväksymistä. Pelkkä periaatteellinen arvokeskustelu ei ollut riittävä yhteinen tekijä nivomaan monialaista työskentelyä tavoitteelliseksi ja mielekkääksi. Puuttuminen lasten ja nuorten elämään on monimutkaista, koska se edellyttää koko perheen elämäntilanteen tarkastelua. Ehkäisevässä työssä autonomiseksi ajateltujen aikuisten elämään vaikutetaan lasten kasvatusta ja hyvinvointi-

instituutioiden kautta. Toisinaan viranomaislähtöisen puuttumisdilemman ja kansalaistoiminnallisen moraalisen näkökulman yhdistäminen voi osoittautua mahdottomaksi. Tärkeät puuttumisen kysymykset voidaan tulkita yksilön oikeuksien rajoittamisena tai nähdä nuorten hyvinvointia edistävänä varhaisena puuttumisena. Monialaista työtä vaikeuttaa myös epäily verkostoitumisen hyödyistä tai sosiaalisten ongelmien määrittelyvallasta sektorien välillä (kunnat). Lopuksi Määttä (2007) toteaa, että monialaisten työryhmien taustalla vaikuttavat eettiset ja näkemykselliset erot voivat tuoda jännitteitä tavoitteiden asetteluun ja toimintatapoihin. (Mt; 7, 37–38, 40–50.)

Päihdeaineisiin ja niistä aiheutuvien haittojen hoitoon liittyykin erilaisia tulkintoja. Vaikka nuorten alkoholin käytön ehkäisyn tarpeesta ollaan yksimielisiä, selitysmallit ja perustelut nuorten alkoholinkäytön sääntelylle ovat sitäkin monitahoisempia. Asiaan vaikuttavat muun muassa vaihtelevat käsitykset alkoholin haitallisuudesta, käyttötavoista, asenteista, ongelmallisuudesta sekä yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri. Käsitysten syntyä ohjaa lukuisat eri tekijät, myös alkoholipolitiikka. Tämä suomalaisten ”ambivalentti suhtautuminen alkoholiin” (Mustonen, Mäkelä & Tigerstedt 2010, 292) yhdessä ikärajojen kanssa, tuottaa suurimmat näkemuserot nuorten alkoholin käytön sääntelyssä.

Historiasta voidaan poimia monta eri lähestymistapaa päihdeongelmiin: päihdeongelma syntinä, moraalisen

heikkoutena, sairautena tai sosiaalisena ongelmana. Kaikki nämä lähestymiskulmat ovat eri ammattiprofessioiden piirissä tiedostettuja ja tuottavat omanlaistaan todellisuutta asiakkaan kohtaamistilanteissa. Erilainen käsitteistö tuottaa haasteita ymmärtää toisia ammattiryhmiä. Lisäksi ongelmia aiheuttavat sektoreiden sisäiset ja väliset työnjaot. Taustalla ovat myös teoreettisen ymmärryksen haasteet; professioiden dynamiikka, valtasuhteet, käsitys vuorovaikutuksesta, traditiot ja historia suhteessa päihdeongelmaiseen asiakkaaseen sekä itse päihdeaineisiin. (Väyrynen 2012).

Kuussaaren (2006) tutkimuksessa on havaittu että terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden suhtautumisessa huumeiden käyttäjiin on eroja. Terveystieteiden työntekijöiden tiedot päihdeaineista olivat muita tutkittuja ammattiryhmiä paremmat. Sosiaalitoimessa sen sijaan päihdeaine ei ole työn ytimessä, vaan pääpaino on asiakkaan yleisen elämänlaadun parantamisessa. Nuorisotyön osaaminen painottui nuorisokulttuurin tuntemukseen. Kaikissa vastaajaryhmissä oli myös niitä, jotka pitivät päihdeiden käyttäjien hoitoa turhana. (Kuussaari 2006; 5-6, 200, 212, 215–216.)

Tutkimuksessani (Pylkkänen 2014) monialaista työtä tarkasteltiin muun muassa ammattilaisille asetettujen odotuksien kautta. Tuloksissa korostuivat yksityisen ja ammatillisen minän väliset roolit, tunteet ja monialaisen työn kautta lastatut tuloksellisuusodotukset. Työskentely

alkoholia käyttävien nuorten parissa herätti turhautumisen tunteita olosuhteita ja monialaisen työn rakenteita kohtaan. Toisinaan ohjeistusten puuttumisen ja epämääräisyyden koettiin haittaavan työskentelyä. Ammattilaisiin kohdennettiin odotuksia juuri toimialojen ohjeistusten kautta. Lainsäädännön lisäksi eettiset ohjeet, laatu- ja toimintasuositukset, oppaat, tukiaineistot ja käypä hoito – suositukset sekä tulostavoitteet määrittivät kunkin alan ammattilaisten toimintaa. Tämän lisäksi työnantaja ja ammattiliitot ohjaavat työnkuvia ja luovat yleisiä käsityksiä niissä tehtävästä työstä. (Mt. 2014, 63–66.)

Tutkimuksessani kirjoittajia pyydettiin määrittelemään, minkä toimialan (nuorisotyö, sosiaalityö, terveydenhuolto) näkökulmasta he tarkastelivat nuorten alkoholin käyttöä. Tästä huolimatta nuorten alkoholin käyttöä tarkasteltiin myös henkilökohtaisten mielipiteiden valossa. Aineistossa viitattiin henkilökohtaisiin mielipiteisiin kirjoittamalla omien lasten kasvatuksesta, oman asuinpaikan rauhallisuudesta tai omista näkemyksistä koskien alkoholia. Alkoholin ambivalentin luonteen vuoksi on mahdollista omata useita näkökulmia alkoholin haittojen ehkäisyyn nähden. Henkilökohtaisilla ennako-oletuksilla voi olla myös vaikutusta ammattilaisen käsitykseen alkoholia käyttävistä nuorista. (Pylkkänen 2014, 63–66). Tämän lisäksi haasteena on erottaa, mitkä ajatukset ovat ammattiroolista lähteviä (ulospäin näkyvä toiminta) ja mitkä ovat osa ammatti-identiteettiä (sisäinen ymmärrys ammatillisuudesta ja itsestä) (Holmberg 2010, 126).

Ammattilaiset kokivat myös yksinäisyyttä päätöksenteossa kohdatessaan nuorten alkoholin käyttöä (Pylkkänen 2014, 64.) Sosiologi Karin Filander (2007, 93) on tarkastellut monialaisuutta ja todennut että työskentely jatkuvasti erilaisten instituutioiden ja yksiköiden välillä ei välttämättä helpota työn kuormittavuutta, vaan sisältää jatkuvaa ulkopuolisuuden tunnetta. Ammatillista yksinäisyyttä kuvattiin vastuunjaon epäselvyydeksi, peloksi tehdä väärä päätöksiä ja yleiseksi epätietoisuudeksi, mikä on oikea toimintatapa (Pylkkänen 2014, 64). Tämä nostaa esille monialaisesta työstä toisen ulottuvuuden, kuormittavuuden. Kuussaari (2006, 14–15) toteaaakin, että myös asiakaskohderyhmän (esimerkiksi nuorten) toimintakulttuuri voi olla ammattilaiselle vieras ja näin aiheuttaa epävarmuutta kohtaamistilanteessa. Nuoren päihtymykseen voidaan reagoida kontrollitoimenpiteillä (esim. lastensuojeluilmoitus) tai nähdä se yksittäisenä kokeiluluontoisena tapahtumana. Kaikkia ammattilaisia sitoo kuitenkin sama lainsäädäntö, mutta siitä voidaan tehdä tilannekohtaisia tulkintoja. (Pylkkänen 2014, 64.) Tällöin on tunnistettava oman työn rajat.

Monialaisessa työssä huolta aiheutti myös tarve saada nuorten alkoholin käytön kysymysten käsittelyyn lisää aikaa. Jatkuva kiire lisäsi huolta entisestään. Monialaisen työn ulkoapäin asetetut odotukset olivat suuret, mutta ohjaus siihen miten ja mistä lähtökohdista monialaista työtä tulisi tehdä, jäivät puuttumaan. Huomioarvoista oli,

että työtä ohjaavissa, oppaissa, lausunnoissa ja käsikirjoissa verkostotyö kuuluu nykypäivänä lähes automaattisesti työsisältöihin. Sen sijaan harvinaisempaa on monialaisen verkostotyöntöyöhön käytettävien resurssien määrittely. (Pylkkänen 2014, 64.) Monialainen työ tarjoillaan diskursiivisesti aikaa säästävänä työtapana, joka sopii hyvin ajan hengen mukaiseen tiukkaan taloustilanteeseen. Toistaiseksi ei vielä ole saatavissa mittareita joilla voitaisiin osoittaa mitä ja miten monialaisen työn konkreettisia tuloksia voitaisiin sanoittaa. Sen sijaan projektiraportit sekä tutkimukset (esim. Gretchel ja Mulari 2013, Määttä 2006, Määttä 2007) kertovat, kuinka hallinnolliset rakenteet voivat olla monialaisen työn esteenä ja edellyttävät jatkuvaa neuvottelua sen toteuttamiseksi.

JÄRJESTÖT, SEURAKUNTA JA TOIMIJAT Ehkäisevän päihdetyön tekijöinä

Päihdepolitiikkaa ohjataan sosiaali- ja terveysministeriö kautta (STM), jonka sektoritutkimuslaitoksista Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) vastaa ehkäisevän päihdetyön kehittämistyöstä mm. Alkoholiohjelman avulla. Ehkäisevä työ on kirjattu myös osaksi muiden ministeriöiden ja virastojen työtä. Ohjeistuksia ja linjauksia tuottavia valtionhallinnon toimijoita ovat mm. aluehallintovirastot, Ely-keskukset, Valvira, Työterveyslaitos TTL, opetushallitus OPH, poliisihallitus POHA sekä liikenneturva.

Nuorten ehkäisevän päihdetyön osalta on nähtävissä usean ministeriön politiikka, jonka vaikutukset näkyvät myös monialaisessa työssä. STM:n lisäksi OKM:n valtakunnallisten nuorisjärjestöjen ja nuorisotyön palvelujärjestöjen vuosiavustukset sekä muiden nuorisotyötä harjoittavien järjestöjen vuosiavustukset sisältävät myös sosiaalisen vahvistamiseen ja ehkäisevään työhön perustuvaa toimintaa. (THL 2014). Ministeriön alaisuudessa toimivat nuorisotyön palvelu- ja kehittämiskeskukset toteuttavat myös ehkäisevää päihdetyötä osana toimintaansa. Kehittämisen- ja koulutustyöstä vastaa nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittämiskeskus Preventiimi, jota hallinnoi Humanistinen ammattikorkeakoulu (OKM 2013). Ehkäisevän päihdetyön järjestöjen toiminnan koordinaatioon vaikuttavat järjestöjen rahoitus sekä yhteydet valtakunnallisiin ohjelmiin ja tutkimustyöhön. Suurimmat kattojärjestöt ovat ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry, joka RAY:n rahoituksella koordinoi ehkäisevän päihdetyön järjestöjä. Toinen suuri kattojärjestö on Suomen sosiaali- ja terveys Soste ry, johon kuuluu sosiaali- ja terveysalan järjestöjä. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry puolestaan koordinoi nuorisjärjestöjä ja Valtakunnallinen työpajayhdistys TPY ry nuorten työpajoja. (THL ja Preventiimi 2013.) Nuoriso- ja sosiaalialalla on myös lukuisia muita verkostoja, kehittämissyksiköitä ja vastuullisia toimijoita. Kokonaiskuvan hahmottaminen on vaikeaa.

Järjestöjen suhde ehkäisevään päihdetyöhön on moninainen. Järjestöt autonomisina toimijoina määrittelevät itse

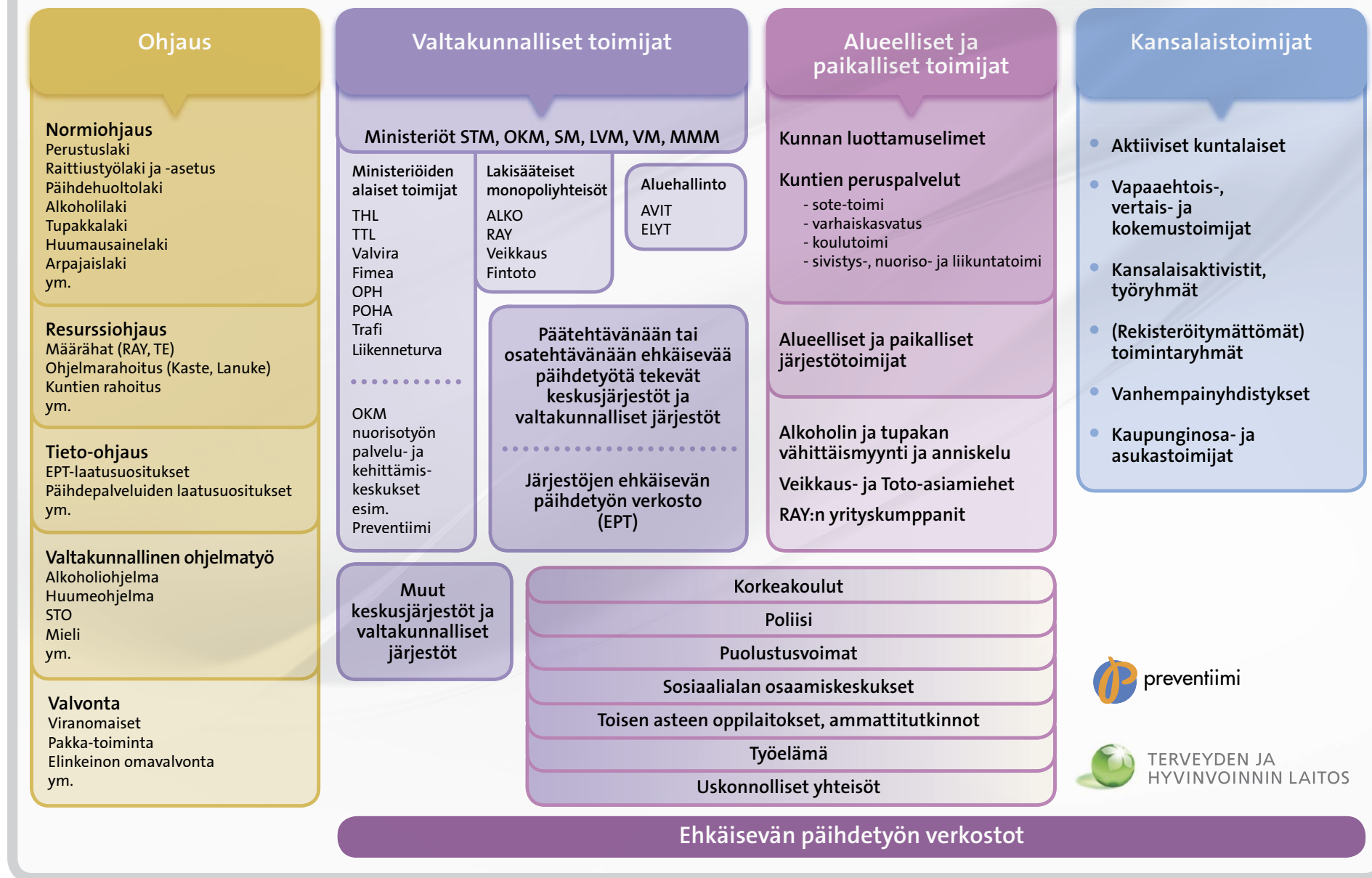
toimialansa, kohderyhmänsä ja toiminta-alueensa. Järjestöjä voidaan luokitella useilla eri tavoilla kuten potilasjärjestöt, sosiaali- ja terveysalan järjestöt, nuorisojärjestöt, kansalaisjärjestöt, kansanterveysjärjestöt ja raittius- ja päihdetyöjärjestöt. Järjestöjen profiloituminen ei kuitenkaan ole järjestelmällistä ja sama järjestö voi kuulua usean

eri ryhmittelyyn alle. Seuraava jaottelu on tehty keväällä 2013 osana Ehkäisevän päihdetyön rakenteet ja yhteistyö, järjestöjen rooli ehkäisevässä päihdetyössä – työryhmän työskentelyä (THL ja Preventiimi 2013). Työryhmä asetettiin STM päätöksellä tuottamaan lisätietoa raittiustyölain uudistusta varten.

”Järjestöjen tuottama ehkäisevä päihdetyö voidaan jakaa seuraaviin neljään ryhmään:

- 1** Päätyönään ehkäisevää päihdetyötä tekevät järjestöt, kuten päihdetyöjärjestöt tai ehkäisevän päihdetyön järjestöt.
- 2** Osatyönään ehkäisevää päihdetyötä tekevät järjestöt, kuten järjestöt, joilla on ehkäisevän päihdetyön hanke tai järjestössä on ehkäisevän päihdetyön yksikkö tai vastuuhenkilö. Ehkäisevä päihdetyö on kuitenkin vain yksi osa järjestön perustoimintaa.
- 3** Järjestöt, joissa ehkäisevä päihdetyö on kirjoitettu strategioihin ja se huomioidaan perustoimintaa läpäisevänä osana, kuten esimerkiksi nuoriso-, liikunta-, kulttuuri- ja kansalaisjärjestöt.
- 4** Ehkäisevän työn paikalliset vapaaehtoisjärjestöt, joissa tehtävä työ syntyy vertais- ja vapaaehtoistoiminnan kautta.” (Mt. 2013.)

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOIMIJAKENTTÄ JÄRJESTÖNÄKÖKULMASTA

kuva 1. Ehkäisevän päihdetyön toimijakenttä järjestönäkökulmasta. (THL ja Preventiimi 2013.)

Viime vuosina osa järjestöistä on yhdistynyt, säätiöitynyt tai liittynyt yhteistyöhön kuntien kanssa palvelusopimusten kautta. Osa on myös muuttanut toimintansa yritysmuotoiseksi. Tämä omalta osaltaan muuttaa perinteistä ajattelua kolmannen sektorin toiminnasta.

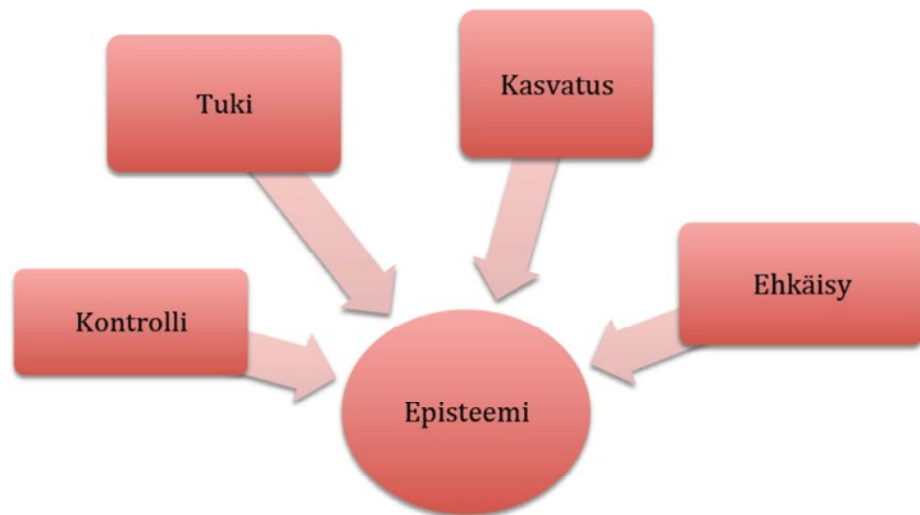
Ehkäisevän päihdetyön toimijoita tarkastellessa ei seurakuntia voi sivuuttaa. Evankelisluterilaisella kirkolla on juuret syvästi päihdetyön kentällä. Päihteisiin liittyvät kysymykset sijoittuvat perinteisesti diakoniatoiminnan alle (Launonen 2007, 78). Kirkon päihdetyö onkin perinteisesti kohdentunut alkoholistien kanssa tehtävään työhön (Puumala & Lusikka 2013, 25). Kirkon päihdestrategian (2005) mukaan valtaosa seurakunnan perustyöstä on myös ehkäisevää päihdetyötä. Sangen usein myös nuorisotyössä ajatellaan kaiken nuorisotyön olevan myös ehkäisevää työtä. Tämän myötä kirkon piirissä nuorten päihdekysymykset käsitellään osana nuorisotyötä. Evankelisluterilaisen kirkon nuorisotyön lähtökohta on hengellinen ja sitä voidaan tarkastella hengellinen, pedagoginen ja sosiaalinen kolmijaon kautta (Launonen 2007, 78).

Nuorten ehkäisevän päihdetyön kentällä voidaankin havaita olevan valtion, kuntien, järjestöjen, seurakuntien ja yritysten toimijoita, jotka yhteistyössä pyrkivät samankaltaisiin tavoitteisiin, kukin toimialalleen ja tietoperustalleen sekä velvoittavuudelleen ominaisin keinoin. Tämä monialainen toimintatapa tuottaa uutta tietoa nuorten alkoholin käytön ehkäisystä, mutta vaarana on että tietoa ei järjestelmällisesti

pystytä kokoamaan ja käyttämään hyödyksi. Projektiluontoisen rahoituksen myötä tietoa kerääntyy rahoittajien tietovarainnoksi. Epäselväksi jää, miten raportointitieto tämän jälkeen hyödynnettävissä.

MILLAISENA ALKOHOLIA KÄYTTÄVÄT NUORET NÄHDÄÄN?

Nuorten alkoholin käyttö puhuttaa suomessa erityisesti sen aloitusiän näkökulmasta. Lukuisista tutkimuksista tiedämme, että varhain aloitetut alkoholikokeilut vaikuttavat kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen. Ammattilaiset kohtaavat nuoria erilaisissa positioissa, jolloin kyseessä voi olla asiakaskohtaaminen, ohjaustilanne, opetustilanne tai terveyteen liittyvä tarkastuskäynti. Tutkimuksen (Pylkkänen 2014) kirjoitusten (N16) analyysin pohjalta havaitsin, että nuorten alkoholin käyttöä säänneltiin tuen, kontrollin, kasvatuksen ja ehkäisyn näkökulmista (kuviokuva 2). Tuen kohteeksi asemointi tapahtui useimmiten vaikeissa alkoholinkäyttö tapauksissa sosiaalityön ja terveydenhuollon toimesta. Kontrollin kohteeksi asemointi tapahtui nuorten vapaa-ajan kokoontumisten yhteydessä. Nuorisotyön rooli oli kohdata nuoria vapaa-ajan puitteissa, mutta varsinaiset kontrollitoimenpiteet jäivät sosiaalityölle tai poliisille. Ehkäisyn näkökulma painottui nuorisotyön ensisijaiseksi osa-alueeksi. Kasvatuskysymysten osalta vastuullisimpana ammattilaistahona pidettiin sosiaalityötä. (Pylkkänen 2014, 51–53.)

Kuvio 2. Alkoholia käyttävän nuoren asemointi (Pylkkänen 2014, 53)

Tuki - näkökulma esiintyi erityisesti silloin kun nuoren juominen oli aiheuttanut silmin havaittavia haittoja kuten tappeluja, vahingontekoja tai se oli toistuvaa. Tuki nuoren alkoholin käytön lopettamiselle katsottiin kuuluvan sosiaalityön ja terveydenhuollon ammattilaisten työhön. (Pylkkänen 2014, 51.) Lastensuojelun työssä nuoren elämäntilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti myös perhetilanteen osalta. Sosiaalityössä tuen kohteena ovat useimmiten koko perhe (Lämsä 2009, 100–103). Terveydenhuollossa nuorten vakavat päihdehäiriöt käsitellään nuorisopsykiatrian piirissä (Hämäläinen, Laukkanen & Vornanen 2008, 162). Nuorisotyön tuki nuoren alkoholin käytön lopettamiseen syntyi monialaisen työn kautta. Monissa tutkimuksissa (Pylkkänen 2014) kirjoituksissa nuorisotyöltä

odotettiin puuttujan roolia, mutta sitä ei kyetty tarkemmin avaamaan, millaista puuttumista nuorten alkoholin käyttöön nuorisotyöltä odotettiin.

Kontrollin näkökulmasta kaivattiin enemmän kuria nuorten huolta aiheuttavalle kokoontumiselle ja näkyvälle juopottelulle. Pääsääntöisesti nuoria vapaa-ajalla kohtaavat poliisi sekä nuorisotyöntekijät kunnista, järjestöistä ja seurakunnista. Kun nuorten kokoontumiseen liittyy laitonta toimintaa, kontrollitoimia edustavat poliisi ja lopulta sosiaalityö. (Pylkkänen 2014, 51.) Vaikka nuorten kokoontuminen nähdään huolta aiheuttavana, on se sangen normaali ilmiö, jota nuoruuden tutkijat ovat kuvanneet kaikkina aikakausina (vrt. Helanko 1950). Aika ajoin nuorten kokoontuminen on leimattu vain tarkoitushakuisesti päihteiden käytöksi (Törrönen 2004, 59). Erityisesti nuorten kokoontumisten yhteydessä toteutettu alkoholivalvonta ja sen jatkotoimet jakavat eri alojen ammattilaisten mielipiteitä. Lain edellyttämän lastensuojeluilmoituksen teko alaikäisestä päihtyneestä, jakaa mielipiteitä puolesta ja vastaan myös ammattiryhmien sisällä.

Nuorten toiminnan seuraaminen ja läsnäolo nuorten kokoontumisen areenoilla, voidaan nähdä ongelmia, kuten alkoholin käyttöä, ehkäisevänä tekijänä. Antti Maunu (2012, 162) toteaaakin, että ehkäisevän päihdetyöntekijöiden tulisi nuorten lisäksi pyrkiä vaikuttamaan niihin ympäristöihin, joissa nuoret kohtaavat. Toisaalta valvonta ja puuttuminen eivät ole koskaan täysin arvovapaata toimintaa, vaan siihen

liittyy myös oikeuksia määritellä oikeaa ja väärää (Määttä 2006, 126). Voidaankin siis kysyä, milloin jalkautumisessa nuorten pariin on mukana kontrollin elementti? Missä tilanteessa lastensuojeluilmoitus tehdään ja kenen toimesta tilanne arvioidaan? Kaikki ammattilaiset eivät ole halukkaita vastuuta ilmoittamisesta ottamaan.

Ehkäisy - näkökulmassa nuoret asemoitiin huolen kohteeksi. Huolta aiheuttivat eniten julkisesti juopottelevat nuoret joiden yleisestä turvallisuudesta, huolenpidosta ja elämäntilanteesta kannettiin huolta. Julkista juopottelua pidettiin osoituksena vanhemmuuden laiminlyönnistä. Ehkäisy - näkökulman lähtökohtana olivat ongelmien ennakointi jo ennen varsinaista alkoholin käyttöä nuorisotyössä, koulussa, kerhotoiminnassa ja muussa vapaa-ajan toiminnassa. Sillä nähtiin olevan suurin vaikutus nuorten alkoholin käyttöön. (Pylkkänen 2014, 51-53.)

Ehkäisevän päihdetyön yksi osa painottuu pohtimaan vaikuttavia menetelmiä, joiden avulla voitaisiin vähentää alkoholin roolia nuorten elämän agendoilla. Tätä tehdään monialaisesti erilaisissa verkostoissa sekä hankkeissa. Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta ehkäisy pitää sisällään ennaltaehkäisyn ja yleisen ehkäisyn käsitteet, joilla viitataan nuorten parissa päihdekasvatukseen ja - tiedotukseen. Sosiaalinen vahvistaminen on osa nuorisoerityistä ehkäisevää päihdetyötä (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2010, 15). Sosiaalisen vahvistamisen roolia painotetaan myös nuorisolaissa (2006/72).

Kasvatus - näkökulmasta nuoret asemoitiin vanhempien vastuulle. Kasvatus nähtiin yhtenä nuorten alkoholin käytön sääntelyn toimenä. Aineistossa korostuivat näkemykset vanhempien vastuusta alkoholikysymyksissä. Nuorten alkoholin käyttöä onkin vaikea tarkastella ilman kasvatus- ja vanhemmuuskysymysten esille tuloa. (Pylkkänen 2014, 52-53.) Usein julkista keskustelua johtaa huoli vanhempien kyvyttömyydestä asettaa nuorille rajoja (vrt. Törrönen 2004, 58-59). Nuorten alkoholin käyttö muuttuukin usein julkisessa keskustelussa kasvatuskysymyksiksi. Ehkäisevällä päihdetyöllä on ”moraalisesti latautunut pyrkimys vaikuttaa kohderyhmien toimintaan ja toimijuuteen” toteaa Antti Maunu (2012, 23). Toisaalta myös hyvät vanhemmuus- ja aikuissuhteet nähdään päihteiltä suojaavina tekijöinä, joten on tärkeää että vanhemmuuden tukeminen nähdään osana ehkäisevää päihdetyötä (esim. Jokinen 2006; Soikkeli & Warsell 2013). Vanhemmuuden vastuukysymykset nuorten alkoholin käytössä liittyvät myös alaikäisyyteen. Suomessa nuoruutta määritellään useimmiten ikärajojen avulla.

Monialaisessa työssä ammattilaisten välillä oli lukuisia eri näkemyksiä siitä miten ehkäisevää päihdetyötä tulisi tehdä tai millaisia tavoitteita sille asettaa. Näihin asemoiteihin vaikuttivat ammattialojen tietoperusta, nuoruuskuva, tekijöiden koulutustausta sekä työkokemus. Ammattialoilla painottuvat eri tavoin tuen, kontrollin, ehkäisyn ja kasvatuksen näkökulmat. Ammattialaisten käsityksiin vaikuttivat nuorten juomisen motiivit kuten, oliko kyseessä tiedostettu ratkaisu

juoda alkoholia vai liittykö siihen selittäviä tekijöitä, joiden ei katsottu olevan nuoren oma syy. Esimerkiksi puuttuva kasvatus, vanhempien tuen puute ja huono seura kuvattiin olevan selittäviä tekijöitä nuorten juomiselle. Tällöin nuori luokiteltiin tuen tai ehkäisyn näkökulmasta. Tiedostavat syyt voitiin nähdä motiiveina, jolloin nuori kuvattiin yksilöksi, joka oli tehnyt tietoisien päätöksen käyttää alkoholia seurauksista huolimatta. Tällöin nuori asemoitaisiin kasvatuksen ja kontrollin näkökulmasta. (Pylkkänen 2014, 56.) Selvää on että neljä näkökulmaa oli havaittavissa ja niiden sisältö oli keskenään jännitteinen. Ne eivät kuitenkaan painotu nuorisotyöhön, sosiaalityöhön tai terveydenhuoltoon, vaan ammattialojen sisällä voidaan olla erimielisiä.

AMMATTILAISTEN KÄSITYKSIÄ MENETELMISTÄ JA NIIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Puhe vaikuttavuudesta ja vaikutusten arvioinnista on liittynyt vahvasti ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen koko 2000-luvun ajan. Toisinaan on ollut jopa vaarana että vaikuttavuus ja vaikutusten arviointi – puhe muuttuvat itseään toteuttavaksi toiveeksi, mutta eivät konkretisoidu esimerkiksi laadun kuvaamisen yhteydessä. Tutkimusaineistossa (Pylkkänen 2014) epävarmuutta nuorten alkoholin käytön ehkäisymenetelmien vaikuttavuuden osalta herättivät entiset päihteiden käyttäjät, elämykselliset päihdevalistusreitit, päihdebussit, raittiustyö, yksittäiset

kertavalistukset ja ”inforöpyt”. Huonoksi koettua ehkäisevää päihdetyötä kuvattiin mustavalkoiseksi, sormi pystyssä valistamiseksi sekä autoritääriseksi ryhmävalistukseksi, joka asettuu vastakkain nuorten oman todellisuuden kanssa. Nuorten alkoholin käytön ehkäisyn esteiksi kuvattiin epätietoisuutta nuorten maailmasta, osallisuuden puuttumista (myös yksisuuntaisuus), ehkäisevän päihdetyön eriytymistä perustyöstä sekä liian suuria odotuksia ehkäisevän työn vaikutuksista. Kokonaiskuvana ehkäisevän päihdetyön menetelmällinen kenttä näyttäytyi epämääräisenä ja herätti hämmennystä. Kuvaannollista oli että kirjoitetussa aineistosta ei mainittu lainkaan hyviksi koettuja nuorten alkoholin käytön ehkäisyn muotoja. Kaikki tarjolla olevat ehkäisevän päihdetyön menetelmät saivat osakseen kritiikkiä. Ainoastaan terveydenhuollon käyttämät mittarit tunnettiin nimeltä ja niiden vaikutuksiin luotettiin. (Pylkkänen 2014, 58.)

Miksi sitten terveydenhuollon käyttämät menetelmät tunnetaan paremmin? Useimmat terveydenhuollon menetelmät ovat kvantitatiiviseen tietoon ja pisteytykseen perustuvia kyselylomaketyyppisiä kaavakkeita (esim. Audit, Crafft). Myös niiden taltiointi, analysointi ja tiedonkeruun luonne lisäävät tunnetta niiden luotettavuudesta. Ne ovat myös suunnattu vain ammattilaiskäyttöön. Muille nuorten parissa tehtäville päihdekasvatusmenetelmille on tapana antaa kohderyhmää innostavia nimiä, vaikkakin niiden käyttöön koulutetaan ammattilaisia kaikilta aloilta. Nuorten osallisuuden näkökulmasta kohderyhmää innostavat

nimet ovatkin hyvä asia. Valitettavasti tämä ei aina tavoita tekijöitä, joiden tulisi ottaa haltuun ehkäisevän päihdetyön menetelmällistä valikkoa ja perustella rahoittajille niiden käyttöä. Ehkäisevän päihdetyön menetelmävalikoima on täynnä Pää edellä, Luulot pois, Ehkäpä, Valintojen viidakossa, Päihhteetön pelikenttä -tyyppisiä nimiä, jotka eivät aukea ehkäisevän päihdetyön päätöksenteon yläportaassa. Niitä on monessa yhteydessä vaikea ”myydä” toisten ammattialojen toimijoille monialaisessa yhteistyössä.

Lähes kaikki nuorisotoimialan vastaajista (n=241) pitivät erittäin tai melko vaikuttavina menetelminä vanhempien kasvatusvastuun tukemista (99 %), valmiita toimintamalleja alaikäisten alkoholin käyttöön puuttumiseksi (98 %) sekä nuorten hyvinvointia seuraavien ammattilaisverkostojen ylläpitämistä (87 %). Harvemmin uskottiin alkoholista kertovien esitteiden jakamisen (58 %), alkoholin myynnin ikärajan nostamisen (45 %) ja kuntakohtaisten kotiintuloaikojen (44 %) vaikuttavuuteen. Sosiaalialan vastaajien (n=98) tulokset olivat yhtenäisiä nuorisotoimialan vastaajien kanssa. Terveysthuollon vastaajaryhmässä (n=42) eniten hajontaa aiheutti alkoholista kertovien esitteiden jakaminen. 38 % piti menetelmää vaikuttavuudeltaan ”ei juurikaan” tai ”ei lainkaan” vaikuttavana. Sama määrä vastaajia (38 %) piti esitteiden jakamista vaikuttavana tai erittäin vaikuttavana alaikäisten nuorten alkoholin käytön ehkäisytyössä. 24 % terveydenhuollon vastaajista valitsi esitteiden osalta vastausvaihtoehdon ”en osaa sanoa”. (Pylkkänen 2014, 58–59.)

Yksittäisiä tietoiskuja nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä ovat yleisimmin esitteiden jakaminen, yksittäiset päihdevalistustempaukset tai tietoiskut. Yksittäisten tietoiskujen välitöntä vaikutusta ehkäisevässä päihdetyössä pidetään heikkona. Tiedon jakaminen esitein ja tietoiskuin ovat kuitenkin vain osa päihdeviestintää, jota tulisi kehittää vastaamaan nuorten ajankohtaisia tarpeita. Tästä syystä on tärkeää että ehkäisevä päihdetyö ei ole kertaluonteista tulipalojen sammuttelua vaan nivoutuu rakenteisiin ja on läsnä kasvatusilmapiirissä. (Soikkeli & Warsell 2013, 38.)

Ammattialojen keskinäinen samanmielisyys menetelmien vaikuttavuudesta oli tuloksena mielenkiintoinen. Erityisen mielenkiintoisen siitä tekee tämän artikkelin alussa kuvattu monialaisen työn odotuksilla latautunut luonne. Tästä huolimatta aloilla oli hyvin samankaltaiset näkökulmat siitä, mitä ovat vaikuttavat ehkäisevän päihdetyön menetelmät. Yhtenä tulkintana voidaan esittää aloja yhdistävän ehkäisevän päihdetyön laatukriteerien ja uudelleen päivitetyn laatukäsikirjan vaikutuksia (ks. Jokinen 2006; Soikkeli & Warsell 2013). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja alkoholinohjelman toimesta ehkäisevän päihdetyön laatua on kehitetty siten, että se antaa yhteisen kielen ehkäisevässä päihdetyössä toimiville. (Pylkkänen 1914, 38.) Näin nuorisotyön, sosiaalityön ja terveydenhuollon orientaatioilla ehkäisevää päihdetyötä tekevät saavat keskustelulle yhteisen kivijalan.

YHTEISÖPEDAGOGI EHKÄISEVÄN TYÖN KENTÄLLÄ

Alaikäisten nuorten alkoholin käyttö ja humalajuominen ovat tilastojen mukaan laskussa (kouluterveyskysely 2013). Tästäkin huolimatta valtaosa nuorista kokeilee ja käyttää alkoholia hyvin nuorena. Suurelle osalle heistä siitä aiheutuu tilannekohtaisia haittoja ja pienelle osalle haitat muodostuvat elinikäisiksi. Samalla tavoin tilannekohtaiset haitat voivat seurauksiltaan olla dramaattisia ja lieveilmiöinään muodostua elinikäisiksi. Alkoholin rooli on arkipäiväistynyt ja tunkeutunut syvälle nuorten arkielämän agendoille. Kaikki nuorten kokemukset alkoholista eivät synny heidän oman käyttönsä kautta vaan lähiyhteisöjen asennoitumisen kautta. Nämä muokkaavat omalta osaltaan nuorten asennoitumista alkoholiin.

Nuorisotyön, sosiaalityön ja terveydenhuollon ammattilaisten kuva nuoruudesta on positiivinen. Kohtaamisissa nuoriin suhtaudutaan hyväksyvästi ja heidän tarpeitaan vuoropuhelussa tunnustetaan, huolimatta tilanteen ongelmallisuudesta. Nuorten osallisuus ehkäisevässä päihdetyössä tunnustetaan entistä paremmin. Nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön ongelmat liittyvätkin ensisijaisesti sen rakenteellisiin puutteisiin ja työn yhteiskunnalliseen asemattomuuteen. (Pylkkänen 2014, 71.)

Viime vuosien ehkäisevän päihdetyön tutkimuksen myötä on havaittavissa että yksinkertaiset ja nopeat kontrolliratkaisut

ehkäisevässä päihdetyössä toimivat heikoiten. Tällaisilla toimintatavoilla on myös paha tapa kohdentua niihin nuoriin, joiden agendalla alkoholi ja päihhteet ovat merkityksettömiä. Monialainen työ ei ole itsestään selvyys vaan vaatii tekijöiltään laajaa ammattilaisuutta ja oman sekä lähiyhteisöjen työn tuntemusta ja tunnistamista. Ammattilaiset kunnissa, järjestöissä, seurakunnissa ja vapaaehtoistyössä toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä nuorten parissa. Tämä monialaisuus on rikasta ja tarvitsee jatkuva kehittämistä ja osaamisen lisäämistä ehkäisevässä päihdetyössä. Tässä merkittävä rooli on myös järjestöillä, joiden on helpompi nopeassa tahdissa reagoida ehkäisevän päihdetyön tarpeisiin.

Myös Humakista valmistuvilla yhteisöpedagogeilla on oma tehtävänsä ehkäisevässä työssä. Työn sisällöt voivat liittyä mielenterveyden, seksuaalisuuden, nuorisoriikollisuuden, päihhteiden, koulukiusaamisen tai ongelmapelaamisen sisältöihin. Opetussuunnitelmassa sosiaalinen vahvistaminen ja ehkäisevä työ ovat läpileikkaavia teemoja. Ammatillisissa opinnoissa on kokonaisuus nimeltä ehkäisevä työ. Ehkäisevän työn käsittelyn laaja-alaisuus mahdollistuu siis opiskelun kaikissa vaiheissa. Tärkeintä onkin hahmottaa mitä on se ymmärrys ehkäisevässä työssä, jota tulevat yhteisöpedagogit tarvitsevat monialaisen työn kentällä. Voisin sitä hahmotella vaikkapa näin: Nuorisosalalla toimintaympäristön tulisi olla luontevasti päihhteiden. Keskusteluilmapiirin tulisi kyetä vastaanottamaan yhteiskunnan viestit. Ammattilaisten tulisi kyetä keskustelemaan ja kohtaamaan kaikenlaisia nuorten

mielipiteitä avoimen keskustelun nimissä. Yhteisöpedagogin perusosaamista niin järjestö- kuin nuorisotyön kentällä tällöin olisi osallisuuden edistäminen, asiakkaan tasavertainen kohtelu ikäryhmänsä edustajana ja kasvuolosuhteiden tukeminen. Tavoitteena tällöin voisi olla kokonaisvaltainen hyvinvointi ja ihan tavallinen nuoruus.

LÄHTEET

Holmberg, Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.

Gretschel, Anu & Mulari, Timo 2013. Ryhmistä verkostoksi ja verkoston toiminta laadukkaaksi. Monialaisten yhteistyöverkostojen kehittämishankkeen loppujulkaisu. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 67. Nurmijärvi: SP-Paino.

Filander, Karin 2007. Sosiaalipedagogiikan uusi ajankohtaisuus. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 90–114.

Jokinen, Harri 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Päihdetyö-ryhmä. Kuopio ja Helsinki 2006.

Kuussaari, Kristiina 2006. Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto: Terveystieteiden, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä. Stakes julkaisuja 155. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.

Launonen, Pekka 2007. Kirkon nuorisotyö – Hengellisen, pedagogisen ja sosiaalisen kolmiyhteys. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 78–89.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Oulu: University press. Akateeminen väitöskirja.

Maunu, Antti 2012. Ryyppämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry. Pori: BrandID Oy-kirjapaino.

Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer (toim.) 2010. Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Yliopistopaino.

Määttä, Mirja 2006. Hyvän elämän ideaalit ammatillisen puuttumisen taustalla. Teoksessa

Määttä, Mirja 2007. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymisestä ehkäisevistä poikkialueellisista ryhmistä. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252. Kuopio: Kopijyvä.

OKM 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriön palvelu- ja kehittämiskeskukset. http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/kehittamis_ja_palvelukeskukset/?lang=fi. 10.2.2013.

Puuronen, Anne (toim.) Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 63. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 123–133.

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2010. Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. 2. Uudistettu painos. Preventiimi – nuorisolan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. oppimateriaaleja.

Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96.

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämissä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Strand, Teija 2011. Ehkäisevä päihdetyö suomessa 2011. Missä mennään, minne haluamme?

Raportti 37/2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2014. Ehkäisevän päihdetyön laatu ja etiikka. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaisevan-paihde-tyon-tietoperusta-ja-etiikka Viitattu 9.6.2013

THL ja Preventiimi 2013. Ehkäisevän päihdetyön toimijakenttä järjestöjen näkökulmasta 2013. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet ja yhteistyö, järjestöjen rooli ehkäisevässä päihdetyössä – työryhmän raportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä Preventiimi. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7d75e94e-6810-4432-87cf-634c862b7e40> Viitattu 9.6.2014.

Törrönen, Jukka (toim.) 2004. Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalिसääntely. Helsinki: Yliopistopaino.

Väyrynen, Sanna 2012. Sosiaalinen päihdetyössä. Näkymiä tulevaan. PowerPoint esitys. Julkaisematon lähde. Lapin yliopisto. 21.1.2012.

VOIMAVARAAJIA KOULUTTAMASSA – OSAAMISEN HIONTAA EHKÄISEVÄN TYÖN KEHITTÄMISHANKKEELLA

Mari Tapio ja Heidi Odell

■ Tässä artikkelissa kuvataan Humanistisessa ammattikorkeakoulussa toteutettua kehittämishanketta, jonka sisällöllisenä tarkoituksena on ollut kehittää nuorisoalan ehkäisevää työtä. Nyt esiteltävässä Selvästi parempi mieli -kehittämishankkeessa tätä kohti on pyritty hyödyntäen aiemmassa kehittämistoiminnassa tuotettua materiaalia ja osaamista sekä uusia työelämäkumppaneita ja heidän asiantuntemustaan. Hankkeessa on tarkasteltu kahden erisisältöisen työn – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön ja nuorten mielenterveyden edistämisen – rajapintoja ja kartoitettu sitä, millaisia yhteisiä nuorten kasvun tukemiseen liittyviä toimintoja niihin liittyy. Tarkastelun kohteena on ollut erityisesti se, millaisiin asioihin vaikuttamalla ja millä tavoin nuoria voidaan tukea ja vahvistaa, ennen kuin mitään ongelmia on edes syntynyt. Kehittämistoiminnan tuotoksina on syntynyt kahta sisällöllistä teemaa yhdistävä koulutus nuorisoalalla käytännön työssä toimiville ammattilaisille sekä oppimateriaalia hyödynnettäväksi alan koulutuksessa ja käytännön työn kentillä.

Jokainen ihminen, nuori ja vanhempi, toivoo tulevansa kohdatuksi kokonaisena ihmisenä. Siksi ihmisiä työkseen kohtaavan ja tukevan ammattilaisen on osattava huomioida ihmiselon moninaisuus ja erilaisten elämäntilanteiden ja -historian vaikutus ihmisen toimintaan. Kun kyseessä on nuori, vielä omassa aikuiseksi kasvamisen prosessissaan keskeneräinen ihminen, kokonaisvaltainen kohtaaminen on aivan työn ydintä. Nuorisoalan ammattilaisten on hyvä perehtyä monialaisesti nuoruuteen, päihdeilmiöihin, mielen hyvinvoinnin osa-alueisiin sekä siihen, miten nuorten elämässä olevia voimavaroja voidaan tukea ja lisätä. Ammattilaiset voivat toimia eräänlaisina ”voimavaraajina” vahvistaen nuoren arjenhallintaa. Lisäksi monipuolinen tietoperusta antaa eväitä kokonaisvaltaisen kohtaamisen onnistumiseen. Ammattilaisen ja työyhteisön omiin lähtökohtiin liittyviä pohdintoja ovat muun muassa se, miten tunnistetaan nuorten tarve keskustella päihteistä tai vaikkapa jaksamisesta. Aina ei olla aivan varmoja siitä, mikä osa nuorten parissa käytävistä päihteisiin tai terveyteen liittyvistä

keskusteluista ja kasvatuksesta kuuluu itselle ja mikä muille työyhteisössä. Yhä edelleen voi toisinaan törmätä lauseisiin ”en minä oikeastaan sitä päihdetyötä tee” tai ”ei minulla ole osaamista, mutta henkilö x tekee meillä näitä juttuja”. Työyhteisön roolit ja työnjako saattavat olla epäselviä, mikä heikentää nuoren saamaa kokonaisvaltaista kohtaamista ja tukea. Ajatellaan ehkä, että tarvittaisiin jokin tietty pätevyys, jotta näistä aiheista voisi puhua.

Nuoret kohtaavat usein päihteitä ja mielen hyvinvoinnin haasteita arjessaan ja lähipiirissään, jolloin ne eivät vielä ehkä suoranaisesti kosketa nuorta itseään, mutta saattavat silti kiinnostaa tai herättää ahdistusta. Ehkäisevässä työssä paljon käytetty termi ’varhainen puuttuminen’ on pulmallinen, sillä se sisältää ajatuksen, että riski on jo päässyt syntymään - että on jo olemassa jotakin, mihin pitää puuttua. Voisimmekin oikeastaan puhua varhaisista keskusteluista pelkän varhaisen puuttumisen sijaan. Ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö on laaja kokonaisuus, josta osa on aivan tavalliseen arkeen kytkeytyvää, ei niinkään ongelmapainotteista, kohtaamistyötä. Asiantuntevat, aiheeseen vihkiytyneet nuorisoalan ammattilaiset ovatkin valmiina tarttumaan ilmassa leijuviin keskustelujen mahdollisuuksiin ja tukemisen paikkoihin jo silloin, kun asiat ovat nuoren elämässä mallillaan.

SELVÄSTI PAREMPI MIELI - KEHITTÄMISTOIMINNAN TAUSTAA

Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi on kehittänyt nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä työelämälähtöisesti jo vuodesta 2002 lähtien. Preventiimin toiminta ja kehittämistyö on keskittynyt nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön tiedon ja osaamisen lisäämiseen sekä alan toimijoita kokoavan verkoston ylläpitämiseen ja vahvistamiseen. Preventiimin tehtäväksi onkin määrittynyt alan tietoperustan koordinointi ja kehittäminen yhdessä verkostoon kuuluvien organisaatioiden kanssa. Toiminta on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa.

Suoraan ehkäisevään päihdetyöhön ja päihteisiin liittyvien sisältöjen lisäksi Preventiimissä on tartuttu myös muihin ehkäisevän työn osa-alueisiin, joilla on selkeästi yhteys päihteisiin. Esimerkiksi päihdekasvatuksen ja seksuaalikasvatuksen laadukkaan toteutuksen samankaltaisuuksia on tarkasteltu vuonna 2012 (ks. tarkemmin Odell 2012). Seksuaalikasvatuksella ja päihdekasvatuksella on keskenään hyvin samankaltaisia tavoitteita ja periaatteita, joiden mukaan niitä voidaan tarkastella, suunnitella ja toteuttaa nuorten parissa. Molemmat ovat osaltaan tärkeitä työmuotoja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Molemmissa on myös yhtymäkohtia nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen.

Hyvää mielenterveyttä tukee kyky luoda turvallisia ja onnellisia ihmissuhteita sekä kyky hyvään itsetuntemukseen, itse pärjäämiseen ja mielekkäisiin elämänvalintoihin. Ehkäisevän työn teema-alueita yhdistääkin selvästi tietynlainen näkemys työn tavoitteesta – nuoren terveen kasvun ja kehityksen tukemisesta sekä sosiaalisesta vahvistamisesta.

Selvästi parempi mieli -kehittämishanke on syntynyt työelämästä kummunneen täydennyskoulutustarpeen pohjalta. Siinä missä päihde- ja mielenterveysongelmat kulkevat usein käsi kädessä, yhtä lailla ehkäisevän työnkin piirissä olisi hyvä huomioida eri teema-alueita yhdistävät tekijät. Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2009 julkaisema kansallinen päihde- ja mielenterveysuunnitelma (Partanen ym. 2009) on ohjannut kuntia organisoimaan (ehkäisevän) päihde- ja mielenterveystyön saman sektorin alle, ja sitä kautta kuntiin on alkanut syntyä myös erillisiä päihde- ja mielenterveystyön strategioita. Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä työ ei kansallisessa päihde- ja mielenterveysuunnitelmassa kuitenkaan tule erityisesti esiin. (Tapio 2013.)

Sekä päihdekasvatuksen että nuorten mielenterveyden edistämisen pyrkimyksenä on nuorten hyvinvoinnin edistäminen lähtökohtaisesti hyvin kokonaisvaltaisella, perustavanlaatuisen elämäntaitojen vahvistumista tukevalla tavalla. Erityisesti koko ikäluokkaa koskeva

itsetuntemuksen, rakentavien tunne-, vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitojen vahvistaminen sekä arvokeskustelun herättäminen tukevat sekä päihdeettömyyttä, terveiden päihdeasenteiden kehittymistä että nuoren mielen hyvinvointia. Ehkäisevässä päihdetyössä tätä työtä tehdään sosiaalisen vahvistamisen tasolla riippumatta siitä, onko nuorella tai nuorten ryhmällä vielä päihdekäyttöä tai siihen liittyviä ongelmia. (Pylkkänen ym. 2009.)

Nuorten mielen hyvinvointia tukemalla – riippumatta siitä, onko heillä vielä mitään oireilua – voidaan vahvistaa taitoja, joiden avulla nuoret pystyvät tekemään myös päihdeiden suhteen punnittuja ja omalta kannaltaan järkeviä valintoja. Toisaalta ehkäisevä päihdetyö, erityisesti siinä vaiheessa, kun nuoret eivät välttämättä vielä ole edes kokeilleet päihdeitä, on luonteeltaan pitkälti yleisiä elämäntaitoja ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia vahvistavaa toimintaa. Nuorisovaltakunnan ehkäisevä päihdetyö ja nuorten mielenterveyden edistäminen voidaankin nähdä toisiaan tukevinä, samansuuntaisina ja osin päällekkäisinä työmuotoina tai osa-alueina. Nuorisovaltakunnalla toimivat työntekijät ovat avainasemassa kohtaamassa ja tukemassa nuoria suhteessa päihdeisiin ja mielenterveyteen. Siksi on tärkeää, että heillä on sekä ajantasaista ja tutkimukseen pohjautuvaa tietoa näistä teemoista että toimivia tapoja (menetelmiä) työstää aiheita yhdessä nuorten kanssa.

Hankkeen pääasiallisena kohderyhmänä ovat olleet nuorisovaltakunnalla toimivat ammattilaiset. Tarkoituksena on

ollut lisätä ammattilaisten osaamista ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön kysymyksissä ja sitä kautta kehittää ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön nuorisolähtöistä näkökulmaa. Alatavoitteina on ollut lisätä vuoropuhelua ehkäisevän työn rajapinnoista sekä tukea yhteiskuntatakuun toteutumista perehdyttämällä ammattilaisia nuorten mielen hyvinvointiin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Koulutusten avulla on tavoiteltu myös paikallisen monialaisen verkostoitumisen tukemista sekä pyritty välineellisesti ehkäisemään nuorten sosiaalista syrjäytymistä tuottamalla osallistujille tietoa ja työvälineitä nuorten päihde- ja mielenterveysongelmien ehkäisemiseksi.

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN JA NUORTEN MIELENTERVEYDEN EDISTÄMISEN PERUSKÄSITTEITÄ, TAUSTAILMIÖITÄ JA TYÖMUOTOJA

Kehittämishankkeessa on perehdytty päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien taustatekijöihin sekä rajapinta-alueiden peruskäsitteisiin ja yleisempiin työskentelymuotoihin. Nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset eivät voi olla törmäämättä jollain tapaa päihteisiin tai mielenterveyteen liittyviin kysymyksiin ja ilmiöihin. Tästä syystä on tärkeää, että tähän aiheeseen liittyvää täydennyskoulutusta ja julkaisuja on tarjolla työntekijöiden tietoperustan päivittämistä varten. Erilaisissa tutkimuksissa on todettu, että nuorten päihteidenkäytön ja/

tai mielenterveyden ongelmien taustalla on usein tekijöitä tai ilmiöitä, joilla on selkeä yhteys näihin ongelmiin. Tällaisia ovat muiden muassa koulukiusaaminen, monenlaiset perhetekijät, koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyminen, lastensuojelun tarve ja huostaanotot sekä asunnottomuus.

Kaikkiin edellä esiteltyihin ilmiöihin voidaan vaikuttaa ehkäisevin toimenpitein nuorisoalalla. Nuorten hyvinvointia heikentäviin ongelmiin ja ilmiöihin voidaan vaikuttaa sekä yhteiskunnallisella (rakenteellisella) tasolla että yksilöön ja yhteisöihin (ryhmiin) kohdistuvalla kasvatustyöllä ja lisäksi erilaisilla yksilöllisillä tukitoimilla. Ehkäisevä päihdetyö kohdistuu erityisesti päihteidenkäytön ehkäisyyn ja ehkäisevä mielenterveystyö taas mielen hyvinvoinnin edistämiseen sekä mielenterveysongelmien ehkäisyyn. Koska päihteiden ongelmallinen käyttö ja mielenterveydenhäiriöt ovat usein esimerkiksi huostaanottojen, koulutuksesta ja työstä syrjäytymisen sekä asunnottomuuden taustalla, ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön avulla voidaan välillisesti ehkäistä osaltaan myös niitä.

Seuraavassa kuviossa esitellään nuorisoerityisen ehkäisevän päihdetyön tasot sekä vastaava jaottelu ehkäisevän mielenterveystyön osalta. Jatkossa ehkäisevän mielenterveystyön käsitettä käytetään yläkäsitteenä, joka sisältää myös mielenterveyden edistämisen.

Kuvio 1. Päihde- ja mielenterveystyön tasot

Ehkäisevä päihdetyö jakautuu sosiaaliseen vahvistamiseen, yleiseen ehkäisyyn ja riskiehkäisyyn. Ehkäisevä mielenterveystyö jaotellaan vastaavalla tavalla, jolloin lapsia ja nuoria koskee erityisesti mielenterveyden edistämisen eli promootion taso. Tarkemmin tarkasteltuna on osoittautunut, että tällä tasolla työskentely on käytännössä hyvin lähellä ehkäisevän päihdetyön sosiaalista vahvistamista. Ehkäisevässä päihdetyössä yleisen ehkäisyn tasolla tähdätään ensisijaisesti päihteidenkäytöltä suojaavien tekijöiden vahvistamiseen. Silloin voidaan keskittyä siihen, että keskustellaan nuoren arvoista ja asenteista esim. itsestä huolehtimiseen liittyen. Mielenterveystyössä puhutaan vastaavasti universaalista ehkäisystä. (Pylkkänen ym. 2009; Stengård ym. 2009, kuvat 1 ja 2.)

Ehkäisevässä päihdetyössä riskiehkäisy tarkoittaa lähinnä päihteidenkäytölle altistavien tekijöiden tai päihteidenkäytön

haittojen vähentämistä ja lisäksi suojaavien tekijöiden vahvistamista. Riskiehkäisy kohdistuu tiettyyn nuorten ryhmään tai yksittäiseen nuoreen, jolla on jo tunnistettavaa riskikäyttäytymistä tai se on selvästi ennakoitavissa. Mielenterveystyössä vastaava työ on mielenterveyden häiriöiden ehkäisyä (preventiota) valikoidusti tiettyyn yksilöön tai ryhmään kohdistuen silloin, kun jotakin oireilua on jo näkyvissä. Tavoitteena on tällöin vaikuttaa nuoren tilanteeseen ja hyvinvointiin oireiden pahenemisen estämiseksi. Tällainen oireilu voi nuorella olla esimerkiksi käytöspulmia, lintsailua, aggressiivisuutta, vetäytymistä ja/tai ahdistuneisuutta. Näiden lisäksi ehkäisevässä mielenterveystyössä puhutaan myös kohdennetusta ehkäisystä silloin, kun havaittavissa on jo selkeitä oireita mielenterveyden häiriöstä, muttei vielä välttämättä varsinaista häiriödiagnoosia. Tällöin työskennellään jo vahvasti ehkäisevän ja korjaavan työn rajoilla tai rajat ylittäen. (Pylkkänen ym. 2009; Stengård ym. 2009.)

Kuvio 2. Nuorten hyvinvoinnin tukemisen tasot (Preventiimi 2014)

Kuviossa 2 kuvataan nuoren hyvinvoinnin tukemisen tasoja eräänlaisina portaina. Portaiden sisältö tuo esiin sen, miten monia nuorten parissa toimivia ammatillaisia ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö koskettaa. Aina ei ole kyse päihteistä keskustelemisesta ja päihteidenkäyttöön puuttumisesta tai mielenterveyden oireisiin reagoimisesta, vaan monissa peruspalveluissa ja nuoren elämänpiirin eri alueilla toteutetaan jo arjen perustaitojen harjoittelua (sosiaalinen vahvistaminen), jolla on vaikutusta nuoren turvalliseen ja terveeseen kasvuun. Näin voidaankin todeta, että varsinaisten terveydenhoitoalan ammattilaisten lisäksi jokainen nuoriso- ja harrasteohjaaja, kerhonvetäjä, opettaja,

asuntolaohjaaja ja moni muu ammattilainen osaltaan tekee ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä - usein asiaa sen kummemmin tiedostamatta.

Ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä tehdään käytännössä monilla eri sektoreilla kunnissa, ikään kuin eri työmuotoihin ja toimintoihin sisäänrakennettuna. Lisäksi ehkäisevä päihdetyö ja/tai ehkäisevä mielenterveystyö on monien järjestöjen ydintoiminta-alueita, ja esimerkiksi työterveyshuollon osana se kiinnostaa myös yrityksiä ja muita työnantajia työntekijöiden työkyvyn ja tehokkuuden näkökulmasta. Kunnissa ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö on varsinaisten mielenterveys- ja päihdepalveluiden lisäksi ainakin sosiaali- ja terveystoimen, oppilaitosten, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimen, kaavoitus- ja asuntotoimen sekä erikoissairaanhoidon intresseissä eri syistä. Lisäksi poliisi, Puolustusvoimat, työvoimahallinto, seurakunnat ja järjestöt osallistuvat omasta näkökulmastaan ehkäisevään työhön. (Ks. esim. Stengård ym. 2009.)

EHKÄISEVÄN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN KOULUTUKSET KEHITTÄMISEN KOhteina

Syksyllä 2012 Preventiimi pilotoi yhdessä Aseman Lapset ry:n Friends-ohjelman kanssa 2 opintopisteen laajuisen Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön koulutuksen Helsingissä. Friends-ohjelma valikoitui mukaan erityisesti siksi, että

ohjelman vaikuttavuudesta on olemassa vahvaa kansainvälistä tutkimusnäyttöä. Ohjelman on useissa tutkimuksissa todettu vähentävän lasten ja nuorten ahdistuneisuutta ja kohottavan itsetuntoa (ks. esim. Stallard ym. 2005, lisätietoa Friends-ohjelmasta: <http://www.asemanlapset.fi/articles/311/>). Täydennyskoulutukselle erityisesti nuorisoalan ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön osalta katsottiin olevan tarvetta, sillä saatavilla oleva päihde- ja mielenterveyteen liittyvä täydennyskoulutus on enimmäkseen aikuisten hoitoon ja kuntoutukseen keskittyvää. Nuoriin ja ehkäisevään työhön liittyvää opintopisteitä tarjoavaa täydennyskoulutusta ei juuri ole, tai jos on, se vaikuttaisi olevan maksullista, ja sisältö on lähinnä keskittynyt psykiatrisen tai hoitoalan tietoon ja siitä syystä enemmänkin päihde- ja mielenterveysongelmista jo kärsivien nuorten asiakkaiden kohtaamiseen sekä kuntouttamiseen.

Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön koulutuksen avulla tavoiteltiin ammattilaisten osaamisen kehittymistä nuorten kohtaamisessa, ja sitä kautta tavoitteena oli vaikuttaa nuorten hyvinvointiin. Koulutetut ammattilaiset pystyvät tunnistamaan varhaisessa vaiheessa päihde- ja mielenterveyteen liittyviä riskejä ja siten ehkäisemään nuorten syrjäytymistä. Toisaalta heillä on myös kykyä vahvistaa nuorta suojaavia tekijöitä ja kiinnittää erityistä huomiota siihen, mikä tuottaa nuorille hyvinvointia.

Pilottikoulutuksesta saadun palautteen perusteella oli selvää, että nuorisoalan kentällä toimivilla työntekijöillä on tarve

saada lisää tietoa ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön rajapinnoista ja erityisesti konkreettisia työkaluja nuorten ja nuorten ryhmien kohtaamiseen. Pilottikoulutuksen kehittämistyön pohjalta hankkeessa tuotettiin nuorisoalan ammattilaisille lyhyt täydennyskoulutus ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön perusteista. Koulutus toteutettiin kuusi kertaa lähiopetuksena. Koulutuksen käytyään osallistujat saivat pätevyiden käyttöä Friends-ohjelmaa ja sen materiaaleja työssään lasten ja nuorten parissa, ja ohjelma olikin koettu palautteiden perusteella hyväksi ja helposti sovellettavaksi kokonaisuudeksi. Koulutuksessa syntynyt vuoropuhelu eri sektoreilla työskentelevien ammattilaisten välillä koettiin myös hedelmälliseksi ja yhteistyötä sekä ymmärrystä lisääväksi seikaksi. Kehittämishankkeessa tuotetuissa koulutuksissa oli mukana osallistujia hyvin kattavasti monelta sektorilta. Monialaisen yhteistyön merkitys ehkäisevässä päihdetyössä ja mielenterveyden edistämisessä on erityisen suuri. Yhdessä toimijoilla on mahdollisuus tehdä laadukkaampaa, tehokkaampaa ja suunnitellumpaa työtä sekä ylipäänsä rakentaa laajempaa ymmärrystä toistensa työnkuvista ja ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön kokonaisuudesta.

Kehittämistyössä on kaiken aikaa oltava valmis tekemään tarvittavia muutoksia suunnitelmiin ja työstämään omia ajatuksia sekä ennakkokäsityksiä. Niinpä koulutuksista kerätyn palautteen ja toiveiden perusteella koulutusta kehitettiin ja muokattiin jo hankkeen aikana. Tällä tavoin koulutusten osallistujat olivat myös osallisina koulutuksen

kehittämistyössä ja konstruktiivisessa tiedonmuodostuksessa. Lisäksi esimerkiksi nuorten päihteidenkäyttöön ja mielenterveyteen liittyvää tuoretta tutkimustietoa lisättiin koulutuksen materiaaleihin kesken koulutuskauden. Myös koulutuksen kahden aihealueen, ehkäisevän päihdetyön ja ehkäisevän mielenterveystyön sisältöjen yhteistä rajapintaa tarkasteltiin ja tarkennettiin yhä syvemmäksi, alussa tapahtuneen aiheiden melko erillisen käsittelyn sijaan.

VERKKOMUOTOINEN TÄYDENNYSKOULUTUS 'NUORET, PÄIhteET JA MIELEN HYVINVOINTI' HANKKEEN TUOTOKSENA

Kehittämishankkeen yhdeksi tavoitteeksi oli asetettu myös uuden verkkokoulutuksen suunnitteleminen Preventiimin koulutuskäyttöön hankkeessa tuotettujen, lähiopetuksena toteutettujen ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön perusteet -koulutusten pohjalta. Näin hankkeessa kehitetty koulutussisältö jäisi vakituisesti tarjontaan, ja verkkomuotoisuus varmistaisi maantieteellisesti esteettömän mahdollisuuden osallistua ympäri Suomea, mikä on täydennyskoulutuksia kehitettäessä tärkeää. Verkkokoulutuksessa keskeisenä tavoitteena säilyi se, että koulutuksen osallistujilla tulee edelleen olla mahdollisuus keskusteluun ja omien työssä syntyneiden kokemusten jakamiseen. Näin edistetään sitä, että osallistujat voivat oppia ehkäisevän työn hyviä käytäntöjä toisiltaan ja

kehittää toistensa ajattelua sekä käytännön työn sovelluksia edelleen. Verkkokoulutuksen osalta mielen hyvinvoinnin asiantuntemusta täydennettiin Suomen Mielenterveysseuran Mielenterveystaidot nuorisotyöhön -hankkeen työntekijän ja materiaalien avulla (ks. lisää: <http://www.mielenterveystaidot.fi/nuorisoty/>). Näin myös koulutuksen teemat ja sisältöalueet täsmentyivät uuden yhteistyökumppanin myötä. Samalla siirryttiin viittaamaan enemmän mielen hyvinvoinnin edistäminen -termiin ehkäisevän mielenterveystyön sijaan, ja verkkokoulutuksen nimeksi tulikin 'Nuoret, päihteet ja mielen hyvinvointi' (lyhenne NPMH).

Yhteinen sävel ehkäisevän päihdetyön ja mielen hyvinvoinnin edistämisen väliltä löytyi kivuttomasti, kun teemoja yhdistävä sosiaalisen vahvistamisen taso oli molemmille osapuolille luontainen lähtökohta. Koulutuksen sosiaalisen vahvistamisen sisällöissä huomiota kiinnitettiin muun muassa nuorten osallisuustoimintaan, sosiokulttuuriseen innostamiseen sekä dialogiseen kohtaamiseen lähestymistapoina ja tietynlaisina työkaluina nuoren kasvua tukevassa kohtaamistyössä. Nuoren voimavarojen tunnistaminen sekä niiden yksilöön ja rakenteisiin liittyvien taustojen ymmärtäminen nousi yhdeksi teemaksi.

Koulutuksessa perustavana ajatuksena on se, että nuoren elämän kokonaisvaltaisessa onnistuneessa tukemisessa ei enää riitä, että ammattilainen työnkuvastaan riippuen vain opettaa, ohjaa, kasvattaa tai hoitaa. Esimerkiksi opetuksessa ei voida antaa ”päihdetietoruisketta” ja

odottaa, että nuoren elämä on sen jälkeen päihteetöntä. Harrastusta ei voida ohjata ajatellen, että se itsessään riittää tukemaan nuoren tervettä kasvua. Kohtaamisten tulisi olla enemmän kuin osiensa summa. Tämä ei vaadi lisäresursseja, vaan yhä inhimillisempää lähestymistapaa nuoreen ja tiukasta ammattiprofession rajojen taakse asettumisesta luopumista. Kaikissa erilaisissa nuorten parissa tehtävissä toiminnoissa pitäisi löytyä paikkansa nuoren osallisuudelle ja vaikuttamismahdollisuuksille omaan arkeen, dialogiselle vuoropuhelulle yhdessä nuoren tai nuorten kanssa sekä tilaa ja mahdollisuuksia aidoille yhteisöllisille kokemuksille.

VERKKOJULKAISUN TUOTTAMINEN JA TUTKINTOKOULUTUKSEN SISÄLTÖJEN KEHITTÄMINEN OSANA KEHITTÄMISHANKETTA

Verkkojulkaisu. Suomenkieliset päihde- ja mielenterveystyötä yhdessä käsittelevät julkaisut ja oppimateriaalit keskittyvät pitkälti strategisen tason, hallinnollisen työn tai päihde- ja mielenterveysongelmien hoidon sekä kuntoutuksen tematiikkaan. Nuorisoalan (ja lähialojen) toimijoille tai opiskelijoille ei siis ole olemassa liiemmästi kotimaista kirjallisuutta, joka käsittelisi nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön ja nuorten mielenterveyden edistämisen rajapintoja sekä yhteyksiä. Tätä puutetta paikkaamaan hankkeessa tuotettiin artikkelikokoelma, Selkenevää, myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisoalalla (Tapio & Kuula

[toim.] 2013), jossa käsitellään nuorten kohtaamista erilaisissa toimintaympäristöissä erityisesti silloin, kun käsiteltävänä teemana ovat päihteet ja/tai mielen hyvinvointiin liittyvät kysymykset. Lisäksi julkaisuun koottiin tietoa nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä ja mielenterveyden edistämistä määrittelevistä laeista, valtakunnallisista strategioista ja ohjelmista sekä muutama teoreettisempi, yhteisöllistä näkökulmaa, työn arvoperustaa ja kehittämistä koskeva artikkeli.

Suurin osa artikkeleista käsittelee nuorten hyvinvoinnin tukemista erilaisissa toimintaympäristöissä ehkäisevän päihdetyön ja/tai nuorten mielenterveyden edistämisen näkökulmasta. Julkaisun yhtenä tarkoituksena on esitellä erilaisia toimijoita, jotka tekevät ehkäisevää päihdetyötä ja/ tai edistävät nuorten mielen hyvinvointia melko erilaisistakin lähtökohdista sekä hyvin erityyppisillä toiminta-areenoilla. Toimintaympäristöistä ja -sektoreista mukana ovat niin oppilaitokset, perusnuorisotyö, verkkoympäristöt, järjestöt, terveydenhuolto, nuorten moniammatilliset palvelupisteet, kaupalliset tilat, kuin alueellinen ja valtakunnallinen verkostotyökin. Tällä tavoin on haluttu tietoisesti korostaa myös monialaisen yhteistyön merkitystä työn vaikuttavuuden ja laadun kannalta. Yksin ei saada paljon aikaan, mutta yhdessä tekemällä ja nuoria eri suunnista lähestymällä voidaan päästä tuloksiin.

Verkkojulkaisun julkistamistilaisuus pidettiin Jyväskylässä tammikuussa 2014 järjestetyn Preventiimitapaamisen osana. Preventiimitapaamiset ovat Preventiimin

kumppanuusorganisaatioiden edustajille ja heidän mukanaan tuomille yhteistyökumppaneille tarkoitettuja tilaisuuksia, joissa käsitellään aina tiettyä ehkäisevän päihdetyön teemaa alustajien ja ryhmätyöskentelyn keinoin. Tällä kerralla tapaamisen teemana olivat kohtaamiset nuorten päihdeettömyyden ja mielen hyvinvoinnin tukemiseksi moniammatillisen yhteistyön sekä vanhemmuuden tukemisen näkökulmista. Tilaisuuden lisäksi verkkojulkaisusta tiedotettiin laajasti nuorisoalan toimijoille sekä alan/lähialojen opetusta järjestäville korkeakouluille sekä toisen asteen oppilaitoksille. Tarkoituksena on, että julkaisua hyödynnetään oppimateriaalina, ja sitä ajatellen jokaisen artikkelin loppuun on laadittu pohdintakysymyksiä lukijan syventymistä helpottamaan. Toisaalta julkaisun artikkelit antavat myös käytännön työn tekijöille aineksia oman työn, toimintatapojen ja työmuotojen pohdintaan sekä kehittämiseen.

Julkaisuprosessista tai itse julkaisusta ei ole systemaattisesti kerätty palautetta, mutta sitä on kuitenkin saatu satunnaisesti eri tahoilta. Julkaisun kirjoittajat ovat kokeneet artikkelin kirjoittamisen hienona mahdollisuutena tuoda tekemäänsä käytännön työtä tai ajatteluaan alan toimijoiden tietoon julkaisun kautta. Julkaisu on siis toiminut ammattilaisten osaamisen jakamisen välineenä ja kannustanut käytännön toimijoita refleктоimaan tekemäänsä työtä sekä sen merkitystä hieman konkreettista tasoa syvemminkin: mikä tekemässäni työssä on sellaista, josta muilla voisi olla jotakin opittavaa? Humanistisen ammattikorkeakoulun sisällä oppimateriaali

on myös otettu ilolla vastaan, ja sitä tullaan hyödyntämään jatkossa yhteisöpedagogikoulutuksessa. Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajia kouluttavista toisen asteen oppilaitoksista tulleiden kyselyiden perusteella näyttää siltä, että niissäkin julkaisua aiotaan käyttää oppimateriaalina. Julkaisu löytyy verkosta ja on siellä vapaasti kaikkien aiheesta kiinnostuneiden saatavilla.

Yhteisöpedagogikoulutuksen kehittäminen. Kehittämishankkeen myötä mielen hyvinvoinnin teemat sisältyvät jatkossa entistä systemaattisemmin Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutukseen. Hankkeen loppuvaiheessa lehtoreilla oli mahdollisuus syventää osaamistaan mielen hyvinvoinnin teemoista yhteisen kehittämispäivän avulla. Kehittämispäivä järjestettiin yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran kanssa, ja sitä kautta ajankohtaiset ja helposti hyödynnettävät Mielenterveystaidot nuorisotyöhön -hankkeen materiaalit (Mielenterveys voimaksi -käsikirja ja kuvakortit) on saatu opetuskäyttöön. Kehittämispäivän tuloksena syntyi konkreettisia suunnitelmia siitä, miten ja missä opintojaksoissa mielen hyvinvointia jatkossa käsitellään. Lehtoreiden palautteiden perusteella tällainen osaamisen ja koulutuksen kehittämistyö on koettu tarpeelliseksi, ja samantyyppisiä kehittämispäiviä on toivottu järjestettävän muistakin aihekokonaisuuksista.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminnan keskeisenä ajatuksena on työelämän tarpeisiin vastaamisen ohella tuottaa uutta tietoa alan

koulutukseen. Yhteisöpedagogi on järjestö- tai nuorisotyön ammattilainen, jonka ammattitaidon olennaisimpia sisältöalueita ovat syrjäytymisen ehkäiseminen ja aktiivisen kansalaisuuden edistäminen. Lehtoreiden tietoperustan päivittämisen ja uusien opetusmateriaalien myötä on tässä hankkeessa varmistettu, että valmistuvat yhteisöpedagogit saavat riittävästi välineitä sekä osaamista nuorten mielen hyvinvoinnin edistämiseen ja tukemiseen osana laajempaa sosiaalisen vahvistamisen (syrjäytymisen ehkäisy) kokonaisuutta.

LOPUKSI

Laadukas ja toimiva ehkäisevä työ nuorten parissa perustuu paljolti monialaiseen yhteistyöhön eri yhteiskunnan sektoreilta tulevien ammattilaisten kesken. Siksi niin käytännön työssä kuin suunnittelu- ja johtamistehtävissäkin on luontevaa kurottaa oman ydinosaamisalueen ulkopuolelle. Esimerkiksi kulttuurista nuorisotyötä tekevä ei keskity vain kulttuurin tekemiseen nuorten kanssa, vaan ymmärtää tekevänsä myös olennaisesti erilaisia sosiaalisia ongelmia ehkäisevää ja nuorten hyvinvointia edistävää työtä. Nuorisoalalla toimivat edistävät päätyökseen nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia, vaikka he pääasiallisesti olisivatkin suuntautuneet vain tietynsisältöiseen osaamiseen ohjaustyössä (esimerkiksi musiikki, teatteri tai muu vastaava). Selvästi parempi mieli -kehittämishankkeen yhtenä tavoitteena onkin ollut tehdä näkyväksi se työ,

mitä jo tehdään nuorten päihteettömyyden, terveiden päihdeasenteiden ja mielen hyvinvoinnin edistämiseksi. Kun ammattilaiset tiedostavat ehkäisevän työn lähtökohtia, rajapintoja sekä niihin vaikuttavia tekijöitä monipuolisesti, heidän on helpompi suunnitella, toteuttaa ja kehittää entistä laadukampaa ja vaikuttavampaa kohtaamistyötä nuorten parissa.

Ammattikorkeakouluissa harjoitettavan tutkimus- ja kehitystyön on oltava luonteeltaan työelämän tarpeista ja käytännöllisistä kysymyksistä lähtevää soveltavaa tutkimus- ja kehitystoimintaa. Tutkimus- ja kehitystoiminnalla tulee tähdätä siihen, että sillä vahvistetaan kykyä tuottaa uutta tietoa työelämästä, ammatillisesta asiantuntijuudesta ja sen kehittämisestä. (Anttila 2004, 129-130.) Selvästi parempi mieli -hankkeen kautta on lisätty ymmärrystä nuorisoalan ehkäisevän työn eri osa-alueiden tavoitteiden ja toimintojen yhteyksistä, ja sitä kautta kehitetty alan ammattilaisten ja kouluttajien osaamista ehkäisevässä päihdetyössä sekä nuorten mielenterveyden edistämisessä. Kehittämishankkeen toiminnoilla ja tuotoksilla on siten vastattu suoraan nuorisoalan työelämän kehittämisen tarpeisiin. Hanke on myös yksi esimerkki siitä, miten jo vakiintunutta tutkimus- ja kehittämistoimintaa (tässä tapauksessa nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimin ja Humanistisen ammattikorkeakoulun TKI-toimintaa) voidaan kehittää erillisen hankkeen ja vahvan työelämäyhteistyön kautta yhä uusien näkökulmien löytämiseksi.

LÄHTEET

Anttila, Pirkko 2004. Tiedonhankinnan kanavat ammatillisen asian-tuntijuuden edistäjinä. Teoksessa Kotila, Hannu & Mutanen, Arto (toim.) 2004. Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu. Helsinki: Edita Prima Oy, 128–160.

Odell, Heidi 2012. Päihde- ja seksuaalikasvatuksen yhteisillä rajapinnoilla - laadukkaaseen kohtaamiseen nuorten toimintaympäristöissä. Teoksessa Bildjuschkin, Katriina & Ruuhilahti, Susanna (toim.) HOT - Huolehdi, ohjaa, tue. Puheenvuoroja seksuaalisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa. Turun kaupunki, sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja, 302–313.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Viitattu 27.5.2014. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>

Partanen, Airi & Moring, Juha & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Suunnitelmasta toimeenpanoon 2009. Avauksia 16/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Preventiimi 2014. Nuoret, päihde- ja mielen hyvinvointi -verkkokoulutuksen luentomateriaali.

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja C. Oppimateriaaleja.

Stallard, P. & Simpson, N. & Anderson, S. & Carter, T. & Osborn, C. & Bush, S. 2005. An evaluation of the FRIENDS programme: a cognitive behaviour therapy intervention to promote emotional resilience. *Archive of Disease in Childhood* 90 (2005):10, 1016–1019. Viitattu 27.5.2014. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1720103/pdf/v090p01016.pdf>.

Stengård, Eija & Savolainen, Minna & Sipilä, Marianne & Nordling, Esa 2009. Ehkäisevä mielenterveystyö kunnissa. Aineistoa suunnittelun tueksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kide-sarjan julkaisuja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tapio, Mari 2013. Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön määrittely ja ohjaus – lait, strategiat ja ohjelmat. Teoksessa Tapio, Mari & Kuula, Tarja (toim.) 2013. Selkenevää, myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisosalalla. Humanistisen ammattikorkeakoulun sarja C. Oppimateriaaleja, 37, 14–33 .

Tapio, Mari & Kuula, Tarja (toim.) 2013. Selkenevää, myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisosalalla. Humanistisen ammattikorkeakoulun sarja C. Oppimateriaaleja, 37. Saatavana sähköisesti: http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/humak_selkenevaa_myotatuulta_verkko2_2.pdf

NÄKÖALAA TARJOAMASSA – PREVENTIIMIN KOULUTUKSET SYNTYVÄT YHTEISTYÖLLÄ

Elsi Vuohelainen

■ Yksin tekemisen aika on ohi. Yhteistyö on yksi työelämän keskeisiä termejä ja syrjäyttänyt ” pärjätään kyllä ihan ilman apuakin ” -asenteen. Enää ei ole tarpeellista – tai edes suotavaa – pyrkiä omistamaan tieto ja taito, eikä tarvitse aina keksiä pyörää uudestaan, vaan voi kääntyä toisen asiantuntijan puoleen kysymään, että miten se pyörä pyöriikään ja toisaalta myös jakaa omaa asiantuntemustaan muiden käyttöön. Kontio (2010, 6) toteaa, että yksilön näkökulma ei nykypäivänä riitä asioiden ymmärtämiseen ja hallintaan, vaan tarvitaan yhteistoiminnallisuutta, jotta saadaan riittävästi näköalaa.

Yhteistyöhön luottaa myös Preventiimi, nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus, jonka tehtävänä on tarjota nuorisoalalla toimiville ammattilaisille tietoa, välineitä ja vertaistukea oman työnsä tueksi ehkäisevän päihdetyön osalta. Yhteistyö on avainasemassa lähes kaikissa Preventiimin toiminnoissa julkaisujen tekemisestä tilaisuuksien järjestämiseen, mutta tässä artikkelissa yhteistyötä valotetaan ensisijaisesti Preventiimin järjestämien koulutusten kautta.

YHTEISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

Preventiimin yksi tärkeimmistä tehtävistä on järjestää korkeakoulutasoista ehkäisevän päihdetyön täydennyskoulutusta, joka auttaa nuorten parissa toimivia ammattilaisia päivittämään ja ylläpitämään omaa osaamistaan. Koulutuksissa käsitellään nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön teemoja eri näkökulmista. Osa koulutuksista tuottaa osallistujille opintopisteitä ja käsittelee ehkäisevän päihdetyön tematiikkaa laajemmin. Osa taas on pienempiä, päivän mittaisia täsmäkoulutuksia ja keskittyy johonkin tiettyyn aiheeseen tai toimijakuntaan. Myös koulutusmuodot vaihtelevat: on verkko- ja kontaktimuotoisia, toiminnallisia ja perinteisempiä, laatuun ja toisaalta käytännön teemoihin pureutuvia koulutuksia. Kaikille koulutuksille yhteistä on kuitenkin se, että niiden suunnittelussa ja toteutuksessa näkyy yhteistyö moninaisin tavoin.

Nykypäivänä puhutaan paljon moniammatillisesta yhteistyöstä, jossa yhdistyy eri alojen ja ammattikuntien osaaminen. Kontion (2010, 8) mukaan moniammatillisuus tuo yhteistyöhön ”useita eri tiedon ja osaamisen näkökulmia, joita systeemisen kokonaisuuden rakentaminen edellyttää”. Työelämässä asioita tarkastellaan monesti niin suurella perspektiivillä, että on selvää, että asioiden perusteellinen hahmottaminen edellyttää monia eri katsontakantoja ja näin ollen myös eri alojen asiantuntijoita. Nuorisoalan ehkäisevään päihdetyöhön kuuluu paljon rajapintoja, jotka ovat Preventiimin tematiikassa merkittäviä ja huomioon otettavia, mutta eivät kuitenkaan täysin Preventiimin omaa asiantuntijuusaluetta. Puhutaan esimerkiksi mielen hyvinvoinnista, seksuaalikasvatuksesta, nuorisorikollisuudesta ja monikulttuurisuudesta. On helpottavaa, ettei tarvitse nostaa käsiä ylös oman asiantuntijuuden rajojen takia, vaan voi laajentaa omaa näkökulmaansa moniammatillisen yhteistyön kautta. Näin Preventiimi pystyy järjestämään koulutuksia monille erityyppisille ryhmille ja tarkastelemaan ehkäisevää päihdetyötä erilaisista lähtökohdista.

Yhteistyön merkitystä voidaan havainnollistaa tarinan kautta, jossa kolme sokeaa tunnustelee norsua yrittääkseen hahmottaa millainen se on. Yhden mielestä norsu on ohut ja pitkulainen kuin sen häntä, toisen mukaan nahkea ja suuri kuten norsun korva ja kolmannen mielestä käyrä ja kova kuin syöksyhammas. Kaikki nuo havainnot ovat oikeita, mutta kukin koostuu vain rajallisesta määrästä tietoa ja näin

ymmärrys norsusta jää niin ikään rajalliseksi, ellei havaintoja jaeta ja muodosteta niiden perusteella norsusta jonkinlaista kokonaiskuva. Tämä sama pätee myös ehkäisevään päihdetyöhön. Omalta paikaltaan Preventiimi näkee nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön norsun kyllä hyvin, mutta kuitenkin vain yhdestä näkökulmasta kerrallaan ja tämän takia yhteistyö on avainasemassa, jotta koulutuksissa voimme osallistujille tarjoilla koko norsun.

YHTEISTYÖ MAHDOLLISTAA POISTUMISEN OMALTA MUKAVUUSALUEELTA

Preventiimi tarjoaa koulutusta eri tahoilla nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille, seurakunnan työntekijöistä kuraattoreihin ja nuorisotyöntekijöistä suunnittelijoihin. Tämän ja edellä mainittujen rajapintojen luoman laajan asiasisällön takia yhteistyön merkitys nousee Preventiimin koulutuksissa avainasemaan, sillä toimiva koulutus edellyttää laaja-alaista asiantuntemusta, joka parhaiten syntyy yhteistyön kautta. Esittelen seuraavaksi kaksi Preventiimin koulutusta esimerkkinä siitä, miten yhteistyötä on hyödynnetty läpi koko koulutuksen.

Nuoret, päihdeet ja mielen hyvinvointi (NPMH) on kahden opintopisteen laajuinen verkkokoulutus, jossa yhdistyy kaksi toisiaan läheisesti koskettavaa aihetta, päihdekasvatus ja mielen hyvinvoinnin edistäminen. Koulutuksen tavoitteena

on tuottaa osallistujille tietoa ja työvälineitä nuorten ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön toteuttamiseksi sekä lisätä ymmärrystä nuorten elämäntaitojen ja sosiaalisen vahvistamisen yhteydestä mielen hyvinvointiin ja päihteiden käytön ehkäisyyn. Jotta mielenterveyspuolen asiantuntemus saataisiin kunnolla haltuun, Preventiimi pyysi koulutukseen yhteistyökumppanikseen Suomen Mielenterveysseuran. Kumpikin osapuoli on tehnyt omalta vahvuusalueeltaan verkkoluennot ja yhteistyössä suunniteltujen tehtävien ja sisältöjen avulla päihdekasvatus ja mielen hyvinvoinnin teemat nivoutuvat koulutukseen osallistujille yhteen. Suomen Mielenterveysseura toi koulutukseen vahvan mielenterveyspuolen tuntemuksen, käytännön esimerkkejä ja positiivisen lähestymistavan aiheeseen. Koulutus toteutettiin ensimmäisen kerran pilottina keväällä 2014 ja jää sittemmin toistuvaksi koulutukseksi Preventiimin tarjontaan, jolloin Preventiimi hoitaa käytännön järjestelyt ja kouluttamisen käyttäen apunaan Suomen Mielenterveysseuran tekemiä ja yhteistyössä valmisteltuja materiaaleja. Tämä koulutus on oivallinen esimerkki siitä, että onnistuakseen yhteistyön ei tarvitse jatkua pysyvästi, vaan tehdyn yhteistyön hedelmät saattavat tuottaa lisää yhteistä hyvää, eikä työ suinkaan mene hukkaan (Ks. lisää NPMH-koulutuksen kehittämisestä Mari Tapion ja Heidi Odellin artikkelista tässä julkaisussa).

Toisena esimerkkinä tarjoan vuodesta 2014 Preventiimin koulutustarjontaan kuuluneet myös yhden päivän teemakoulutukset, joissa keskitytään päihdekasvatukseen

eri näkökulmista ja tarjotaan helposti lähestyttävää, lyhyttä koulutusta myös sellaisille tahoille, jotka välttämättä eivät täysin miellä tekevänsä ehkäisevää päihdetyötä nuorten kanssa, vaikka heitä kohtaavatkin. Teemakoulutuksista esimerkkinä toimii keväällä 2014 ensimmäisen kerran toteutettu Luovuuden purjeet elämän aallokossa – nuorten hyvinvoinnin tukeminen taiteen avulla – koulutus, joka toteutettiin yhteistyössä Omaiset mielenterveystyön tukena Uusimaa ry:n MIMI-projektin kanssa. Toiminnallisen päivän tavoitteena on antaa ammattilaisille valmiuksia ja välineitä hyödyntää taidetta sosiaalisessa vahvistamisessa, sekä herättää lisäinnostusta tutkia taiteen keinoja lisää itsenäisesti ehkäisevässä päihdetyössä. Kuten NPMH-koulutuksessa, myös tässä tehtiin luontevalta tuntuva työnjako ja yhdessä pohdittiin sitä, miten koulutuksen teemat saadaan parhaiten tuotua esille. Preventiimi toi mukaan päihdekasvatuksen teemoja taiteen näkökulmasta ja MIMI-projekti sovelsi omia menetelmiään ehkäisevän työn raameihin. Lisäksi tätä teemakoulutusta oli menestyksellisesti mukana kehittämässä kehittämisprojektiaan tekevä Humakin opiskelija, joten yhteistyö ulottui tässä tapauksessa korkeakoulumaailman puolelle. Kaikki osapuolet toivat koulutuksessa kuuluviin oman äänensä niin suunnittelussa kuin toteutuksessa ja lopputulos oli monipuolinen ja innostava, niin osallistujien kuin kouluttajien mielestä.

Molemmissa nostamissani esimerkeissä yhteistyö on käytännössä ollut lukuisia palavereita, sähköposteja ja

puheluita; toisilta oppimista ja yhteisen ymmärryksen etsimistä; iloa ja oivaltamista. Preventiimi on ollut näissä koulutuksissa päävastuullinen ja huolehtinut siitä, että koulutus on eheä ja tasapainoinen, mutta molempien järjestäjien ääni ja sanoma on kuulunut koulutuksissa tasapuolisesti ja sekä MIMI-projekti että Suomen Mielenterveysseura osallistuvat myös varsinaiseen kouluttamiseen, ei vain suunnitteluun. Osallistujilta on tullut hyvää palautetta monipuolisesta ja asiantuntevasta koulutuksesta, joka sitoo kaksi aihealuetta sujuvasti yhteen.

YHTEISTYÖTÄ MONESSA ERI ANNOSKOSSA

Varsinaisen kouluttamisen ja sisältöjen suunnittelun lisäksi Preventiimi hyödyntää muiden tahojen asiantuntijuutta ja kontakteja koulutuksissaan monella eri tavalla. Yhteistyötä käytetään niin tilojen hankinnassa, markkinoinnissa kuin sopivan koulutuspaikkakunnan valinnassa. Alkoholiohjelma on kulkenut Ehkäisevän päihdetyön perusteet -koulutuksen - ja muunkin Preventiimin toiminnan - rinnalla jo usean vuoden. Alkoholiohjelman koordinaattori on usein mukana jo suunnitteluvaiheessa, kun pohditaan koulutuspaikkakuntia, avustaa tilojen hankinnassa ja koulutuksen markkinoinnissa. Lisäksi mahdollisuuksien mukaan kyseisen alueen koordinaattori on käynyt koulutuksen aikana pitämässä puheenvuoron, jossa hän esittelee osallistujille Alkoholiohjelman toimintaa. Yhteistyö hyödyttää molempia

osapuolia. Preventiimi markkinoi Alkoholiohjelman tapahtumia, levittää laadukkaita materiaaleja, on ajoittain mukana erilaisissa Alkoholiohjelman tilaisuuksissa ja vetää yhtä köyttä ehkäisevän päihdetyön suhteen. Myös asiantuntija-apu toimii puolin ja toisin tarpeen mukaan. Tenkanen (2012, 54) kuvaa artikkelissaan Preventiimin ja Alkoholiohjelman yhteistyötä tilaksi, jossa yhteinen asiantuntijuus ja ymmärrys päihdehaittojen ehkäisemiseksi voivat vahvistua.

Koulutuskohtaisesti yhteistyötä tehdään myös paikallisten toimijoiden - monesti Preventiimin jo tuttujen avainhenkilöiden - kanssa, joiden kautta tietoa koulutuksesta saadaan levitettyä suoraan oikeille tahoille. Lisäksi heistä on suuri apu monesti esimerkiksi tilojen löytymisessä, mikäli Alkoholiohjelman kautta tiloja ei ole mahdollista kyseiseltä paikkakunnalta saada. Koulutuksen markkinointi on muutenkin hyvin merkittävä osa koulutuksen onnistumista, ilman osallistujia ei luonnollisesti ole järkevää kouluttakaan. Tässä hyödynnetään Alkoholiohjelman ja paikallisten toimijoiden lisäksi Aluehallintovirastoa, yhteistyökumppaneiden postituslistoja ja uutiskirjeitä, kuten Allianssin uutiskirjettä. Oikea-aikainen viestintäyhteistyö eri yhteistyökumppaneiden kanssa varmistaa, että tieto koulutustoiminnasta leviää valtakunnallisesti ja tavoittaa nuorisoalan ammattilaiset tehokkaasti.

AMMATTIKORKEAKOULU AMMATILLISEN TÄYDENNYSKOULUTUKSEN TAKANA

Preventiimi toimii Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) hallinnoimana ja yhteistyötä tehdään suuressa määrin niin Preventiimin koulutusten kuin Humakin tutkinto-opetuksen puitteissa. Etenkin järjestö- ja nuorisotyön kentät kohtaavat Preventiimin asiasisällöt ja yhteinen toiminta on monesti luontevaa. Sen lisäksi, että Humakilla ja Preventiimillä on paljon yhteisiä näköaloja nuorisotyön kenttään, Preventiimi saa Humakista myös vahvaa pedagogista tukea. Humakin kautta Preventiimin on mahdollista tarjota osasta koulutuksistaan opintopisteitä, mikä suo ammattilaisille mahdollisuuden hyödyntää käytyjä koulutuksia osoituksena hankitusta osaamisesta.

Vaikka Preventiimin koulutukset ovat pääosin ammatillista täydennyskoulutusta ja suunnattu jo työelämässä oleville toimijoille, koulutuksia jonkin verran valjastetaan myös suoraan Humakin (ja tulevaisuudessa avoimen tarjonnan kautta mahdollisesti muidenkin korkeakoulujen) opiskelijoiden käyttöön. Tästä esimerkkinä toimii Nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön perusteet -koulutus, jota järjestetään niin kontaktimuotoisena kuin verkossa, Moodle-alustalla. Koska alun perin perusteet -koulutus on opiskelijoille ollut haastava sen työelämäsidonaisuuden vuoksi, jatkossa tämä koulutus toteutetaan myös opiskelijoille – tuleville nuorisotalon ammattilaisille – muokattuna verkossa niin,

että sen muokkaamisen on toteuttanut Humakin lehtori ja koulutuksen vetovastuu tulee niin ikään olemaan Humakin lehtorilla. Näin opiskelijoilla on tilaisuus syventää nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön tuntemustaan jo opiskeluaikana. Tässä opiskelijoille suunnatussa koulutuksessa yhdistyy luontevasti Preventiimin tuottama ehkäisevän päihdetyön asiantuntijuus ja ammattikorkeakoulun vahva osaaminen koulutuksen kentällä. Humakin lehtorit ovat ajoittain toimineet kouluttajina Preventiimin koulutuksissa, mikä osaltaan osoittaa sen, että Preventiimin asiasisällöt ovat hyvin myös Humakin lehtoreiden hallussa ja yhteistyö eri tavoin sujuu tämän ansiosta luontevasti.

OSALLISTUJEN JA VERKOSTON ROOLIA EI SOVI VÄHEKSYÄ

Preventiimillä on noin 120 organisaatiosta koostuva verkosto ja kumppanuusorganisaatioista valikoituneet yli 270 avainhenkilöä ovat merkittävässä asemassa mitä tulee etenkin Preventiimin uusiin koulutuksiin. Esimerkiksi Ehkäisevän päihdetyön perusteet ja Nuoret, päihdeet ja mielen hyvinvointi -verkkokoulutukset pilotoitiin ensin Preventiimiverkoston parista ilmoittautuneilla osallistujilla. Heidän antamansa palautteen myötä koulutukset muokattiin valmiiseen muotoonsa. Verkostoon kuuluvat avainhenkilöt edustavat hyvin Preventiimin koulutusten kohderyhmää ja heidän kauttaan on hedelmällistä voida testata luotuja materiaaleja,

tehtäviä ja luentoja ennen kuin niitä tarjotaan laajemmalle yleisölle.

Kaiken yhteistyön keskiössä Preventiimin koulutuksissa ovat ne nuorisoalan ammattilaiset, jotka tulevat koulutuksiin päivittämään osaamistaan ja jakamaan kokemuksiaan. Heidän roolinsa koulutusten onnistumisessa luonnollisesti suuri, eikä sitä yhteistyötä parane unohtaa tästä artikkelistaan. Kouluttajan tärkein tehtävä on saada osallistujat tekemään yhteistyötä koulutuksen ajan (ja mielellään sen jälkeenkin). Avoimet ja vilkkaat keskustelut kielivät onnistuneesta koulutuksesta ja silloin myös kouluttaja oppii paljon, eikä suinkaan ole vain antavana osapuolena. Preventiimi kerää kaikista koulutuksistaan palautetta, käy niitä läpi tiimissä ja kehittää koulutusten rakennetta ja sisältöä yhä eteenpäin palautteen pohjalta.

YHTEISTYÖN EDELLYTYKSET JA HAASTEET

Toimiva yhteistyö ei synny eikä pysy yllä itsestään. Kuure ja Lidman (2013, 31–34) sekä Kontio (2010, 9) ovat pohtineet julkaisuissaan toimivan moniammatillisen yhteistyön edellytyksiä ja niihin pohjautuen voi todeta Preventiimin koulutusten parissa tehdyn yhteistyön osalla keskeisiksi ainakin seuraavat:

1. Yhteinen näkemys ja avoin vuorovaikutus

Yhteistyön sujuvuuden kannalta on olennaista, että yhteistyö koetaan positiiviseksi asiaksi ja että molemmat pitävät asiaa tärkeänä. Mitä tiiviimpää yhteistyötä koulutusten parissa tehdään, kuten esimerkiksi Preventiimin teemakoulutuksissa tai NPMH-koulutuksessa, on tärkeää että yhteistyökumppanin kanssa on myös yhteinen ymmärrys siitä, mitä ollaan tekemässä. Keskustelun kautta syntyy luottamus ja sitä kautta yhteistyö on sujuvaa.

2. Win-win-win

On tärkeää, että yhteistyöstä hyötyy niin molemmat yhteistyökumppanit kuin koulutettavatkin. Kuten jo edellä todettiin, esimerkiksi Preventiimin ja Alkoholiohjelman yhteistyö toimii hyvin tällä periaatteella: tapahtumia markkinoidaan molemmin päin, tilaisuuksia järjestetään yhdessä ja sanaa toisen toiminnasta viedään eteenpäin tilaisuuden tullen. Myös koulutuksissa, jotka suunnitellaan yhteistyössä toisen tahon kanssa, on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että ei edetä vain yhden tahon ehdoilla, vaan että kaikille jää käteen muutakin kuin hyvä mieli.

3. Yhteistyö vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä

Luottamukselliset suhteet, yhteiset päämäärät ja oikeat toimintamallit eivät synny hetkessä, vaan etenkin

suuremmissa projekteissa on yhteistyö käynnistettävä hyvissä ajoin ja jätettävä suunnittelulle aikaa. Lisäksi ihan jo käytännön seikkana kalentereiden yhteensovittaminen yhteisten tapaamisten kannalta voi olla yllättävänkin haastavaa.

4. Yhteisen kielen löytäminen

Etenkin jos tehdään työtä sellaisen organisaation kanssa, joka ei pääasiallisesti tee ehkäisevää päihdetyötä, voi olla hyvä avata myös keskeisimpiä termejä, jotta voidaan varmistua siitä, että puhutaan samasta asiasta. Koulutuksen lopputuloksen kannalta voi olla hyvin ratkaisevaa se, että on yhdessä määritelty missä esimerkiksi menee ehkäisevän ja korjaavan työn ero ja keitä pidetään nuorina.

5. Selkeät roolit ja sopimukset

Mitä suuremmasta yhteistyöprojektista on kyse, on hyvä, että kukin tietää oman roolinsa ja sen, mihin on sitoutunut. Jonkun on syytä olla vastuunottava taho, joka koordinoi projektia. Joissain tapauksissa voi olla hyvä tehdä yhteistyösopimus, jossa määritellään kunkin osapuolen tehtävät ja vaikka se, miten kauan yhteistyötä on tarkoitus jatkaa.

LOPUKSI

Voidaan todeta, että Preventiimin koulutukset rakentuvat hyvin monen tyyppisen yhteistyön kautta. Osa yhteistyökumppaneista on mukana vain yhden koulutuksen kohdalla tai vain tietyssä vaiheessa ja toisten panos näkyy lähes jokaisessa koulutuksessa. Yhteistyö voi olla niin suunnittelua ja kouluttamista kuin käytännön asioita ja yhteystietojen jakamista. Monesti se tarkoittaa myös hyvää mieltä, onnistumisia ja helpotusta omaan työhön. Yhteistä erityyppisille yhteistyömuodoille on se, että ne kaikki ovat tärkeitä ja takaavat sen, että Preventiimin koulutukset ovat laadukkaita ja kohderyhmän saatavilla. Lopussa on hyvä palata aiemmin esitettyyn vertaukseen, jossa tutkittiin norsua pala palalta ja todeta, että yhteistyön avulla Preventiimi pystyy koulutuksissaan tarjoamaan koko norsun, ajoittain vilauksen tiikeriäkin. Yhteistyössä ON voimaa!

LÄHTEET

Kontio, Mari 2010. Moniammatillinen yhteistyö. Oulu: TUKEVA-hanke.

Verkkajulkaisu: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/99678721-328a-49f8-b1cb-495bf4215ff8>

Kuure, Tapio ja Lidman, Jukka (toim). Yhteisellä työllä parempaa. Opas monialaisen yhteistyön kehittämiseksi nuorten hyvinvointipalveluissa. Sosiaalikehitys Oy.

Preventiimin internetsivut 2014, koulutukset: www.preventiimi.fi/koulutus

Tenkanen, Tuomas 2012. Ehkäisevä päihdetyö on yhteistoimintaa. Teoksessa Virittävää verkostoitumista – 10 vuotta ehkäisevän päihdetyön kehittämistä nuorisoalalla. Pylkkänen, Sanna ja Viitanen, Reijo (toim.) Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 6. 50–56.

LUKU 2.
EHKÄISEVÄ TYÖ
AMMATTIKORKEAKOULUN
PEDAGOGISINA SOVELLUKSINA

EHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ OPETTAMASSA JA OPPIMASSA

Sirpa Ali-Melkkilä

■ Käsittelen tässä artikkelissani käytännön läheisesti miten Humanistisessa ammattikorkeakoulussa on toimittu ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoiden kanssa Nurmijärven kampuksella tiivistäen työelämäyhteistyötä. Pyrimme pedagogisesti huomioimaan oppeja joita käytännön työssä saavutetaan peilaamalla niitä teoriaan oppitunneilla sekä työtiimien keskinäisissä palavereissa ja tehtävissä. Rajaan tarkastelun vuoden vaihteen jälkeen pidettyyn sosiaalisen vahvistamisen kurssiin, jossa ehkäisevä työ on keskiössä yhteisöpedagogin ammattialaa pohdittaessa. Käytän lainauksina opiskelijoiden tuottamia raportteja aiheesta, joista haluan esittää heille kiitokseni koska ne tekevät tekstin eläväksi ja tuovat opiskelijan äänen kuuluviin.

LUKUVUODEN RAKENTUMINEN TYÖELÄMÄYHTEISTYÖSSÄ

Lukuvuonna 2013–2014 Humanistisen ammattikorkeakoulun 1. vuosikurssin opiskelijat saivat kokemusta työelämästä pitkien (10–20 opintopisteen) harjoittelujen lisäksi olemalla

koko lukuvuoden mukana (1.9.–20.4.) työtiiminsä kanssa Nurmijärven Röykän kylän toiminnoissa yhteensä 16 viikkoa, jotka jakautuivat syys- ja kevätlukukaudelle (8+8). Koska Nurmijärvellä aloittaa syksyisin 60 opiskelijan ryhmä, katsottiin järkeväksi jakaa heidät 6 opiskelijan työtiimeihin (10 kpl), jotka vuorollaan olivat mukana ja/tai vastasivat Röykässä tapahtuvasta ohjaustoiminnasta siten, että kerrallaan ohjaamassa oli 5 tiimiä. Toinen puolikas opiskelijoista kuitenkin teoriapäivinä kuuli mitä Röykässä on suunnitteilla ja viestikapula vaihtui 8 viikon välein seuraaville tiimeille. Koko lukuvuosi siis jaettiin neljään osaan, jotta molemmat puoliryhmät ehtivät olla molempina lukukausina ohjaamassa alueen eri toiminnoissa.

Toimintapaikat olivat seuraavat:

Alakoulun liikuntasalissa tsemppikerho 4-6. luokkalaisille ja Korven urheilijoiden liikuntakerho alakouluikäisille. Röykän-Leppälammen nuorisoseuran talolla tanssikerho ala- ja yläkouluikäisille nuorille. Nuorisotilassa sekä alakouluikäisille että yli 13-vuotiaille suunnattua avointa toimintaa, ja

erikseen ilmoittautumisten kautta koottu kokkikerho. Lisäksi kevätkaudella opiskelijoiden järjestämää tyttöjen iltatoimintaa. Vain nuorisotilan avoimessa toiminnassa mukana oli kunnan ohjaaja, muuten toiminnot toteutettiin täysin opiskelijavetoisesti.

VERKOSTO

Röykän alueelle koottiin verkosto keskeisistä toimijoista ja se tapasi lukuvuoden aikana 5 kertaa. Mukana oli myös edustus kulloinkin vuorossa olevista työtiimeistä sekä Humakin lehtoreita, jotka olivat opinnoista sisällöllisessä toteutusvastuussa. Verkostoon kuuluu edustus alueen koulusta, vanhempaintoimikunnasta, asukasyhdistyksestä, urheilu- ja nuorisoseurasta sekä kunnan nuorisotoimesta. Opiskelijat saivat jokaisesta toiminnasta vastaavan taustatahon yhteystiedot ja hoitivat esim. kokkikerhon tarviketilaukset itsenäisesti. Heille verkoston kokoukseen pääseminen avasi näkökulmia Röykkään laajemmin ja auttoi hahmottamaan kylän rakennetta sen toimijoiden kautta. Toisaalta opiskelijat verkostoituivat myös keskenään ja pitivät toisiaan ajan tasalla sekä oman ryhmän että seuraavana vuorossa olevan työtiimin jäsenten kesken. Verkosto päätti antaa eri toimipisteisiin avaimet, jonka vuorossa ovat opiskelijat kuittasivat lehtorilta. Joissain tapauksissa avain kiersi useammalla ryhmällä samojen toimintaviikkojen aikana esim. kokkikerhon pitäjiltä tyttöjen iltojen vetäjille.

Opiskelijat pystyivät huolehtimaan avainten liikuttelusta ja palautuksista oman jakson jälkeen, vaikka logistiikka oli välillä haastavaa opiskelijoiden asuinpaikat ja muut tekijät (kuten sairastumiset) huomioon ottaen. Kerhopuhelin olisi ollut joissain toiminnoissa tarpeellinen ja sen sekä kerhosähköpostin avaaminen tulee ajankohtaiseksi kun toiminta jatkuu ja kehittyy seuraavana lukuvuonna.

RÖYKÄN KYLÄ

Nurmijärven kunnan Röykän taajamassa on 2278 asukasta (2012), mutta merkittävää on työikäisten ja lapsiväestön (59 % 30 %) suuri osuus suhteessa eläkeläisiin (11 %). Röykkään muutetaan muualta pääkaupunkiseutua hieman edullisemmän hintatason houkuttelemana. Kylä on vireä ja siellä on 220 oppilaan alakoulu, päiväkotia, kaksi leikkipuistoa, nuorisotila, kauppa jossa myös asiamiesposti, seurakunnan tila ja urheilukenttä.

Röykän kyläsuunnitelma valmistui 2013. Arvosanaksi kylä sai asukkailtaan 7 asteikolla 1-10. Parasta kylässä on vastaajien mielestä rauhallisuus, ihmiset ja yhteisö, turvallisuus, asumisen väljyys, luonto ja palvelut muutamia mainitakseni. Toisaalta esiin nousee toive muuttovoittoisen kylän hallitusta kasvusta ja eri-ikäisten paremmista harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksista ja kylätilojen kehittämisestä. Uudelle asukkaalle kynnys lähteä mukaan kylän toimintaan

voi olla korkea, ja verkoston kokouksissa esille nousikin huoli siitä miten järjestötoiminta jatkossa kantaa jos toimintaa pyörittävien aktiivien määrä jää vähäiseksi. Itse uutena kasvona tunnistin haasteeksi sen, että hiljaista tietoa toimijoilla on paljon (näin meillä tulee toimia) mutta on vaikea liittyä joukkoon jos ei itse aktiivisesti ota selvää toimintakäytännöistä.

SOSIAALINEN VAHVISTAMINEN JA EHKÄISEVÄ TYÖ PEDAGOGISESTI

Mielestäni Mehtosen avaus sosiaalisen vahvistamisen sisällöstä on osuva; sillä viitataan työtapaan, jolla lisätään jo ennaltaehkäisevästi ihmisten hyvinvointia sekä kokonaisvaltaista elämänhallintaa. Hienovaraisuus työtä tekevän työotteessa on tärkeää sillä ihmisiä ei voi vahvistaa ilman lupaa. (Mehtonen 2011, 13, 21).

Lehtorina ja pitkään nuorisotyötä tehneenä henkilönä mietin millä keinoilla voisin lisätä opiskelijoiden kykyä ajatella laajemmin asuinalueita ja olosuhteita joista tietyn ryhmän jäsenet tulevat. Röykkää olikin sosiaalisen vahvistamisen kurssilla helppoa käyttää esimerkkinä ja aktivoida siellä olevat opiskelijat (5 työtiimiä, noin 30 opiskelijaa) miettimään kirjallisissa tehtävissään sekä oppitunneilla, millainen vaikutus alueella on siellä asuville ihmisille ja toisaalta mitä heidän tulevana ammattilaisina pitäisi huomioida

työskennellessään ryhmien kanssa ja nähdessään erilaisia lapsia ja nuoria vapaa-ajan toiminnoissa. Myös verkostojen merkitys ehkäisevässä työssä sekä eri tahojen yhteisen päämäärän merkitys konkretisoitui hyvin esimerkkialuetta pohdittaessa. Osa opiskelijoista koki oivalluksia ja avasi ajatteluaan tehtävissä niin, että voin sanoa heidän omaksuneen laajemman perspektiivin kyseessä olevaan ryhmään, esimerkiksi kokkikerhon merkitykseen sosiaalisesti vahvistavana vertaisryhmänä ja toimintamuotona alueen lapsille.

MILLAISIA TEHTÄVIÄ KURSSILLA OLI?

Suoritusohje kurssille oli väljä, siinä toivottiin opiskelijan pohtivan kirjallisuuteen peilaten mitä sosiaalinen vahvistaminen on hänen toiminnassaan Röykässä ja miten alue näyttäytyy laajemmin ehkäisevän työn kehityksessä. Raporteista kävi ilmi, että yksittäiset erityislapsen tunnistettiin joukosta. Opiskelijan kyky vaikuttaa yksittäisiin erityislapsiin todettiin pieneksi, kun samalla tuli saada kerhon toiminta sujumaan muiden lasten kanssa. Usein tiimit kuitenkin pohtivat miten lapsiin tulisi suhtautua, ja osa sopikin vastuun jakamista ohjaajina niin että tiukoissa tilanteissa ryhmä pystyi pitämään tilanteen hallussa ja huomioimaan myös haastavia tai vetäytyviä lapsia: ”Vaikka olemme ohjanneet ryhmää, joka koostuu useammasta lapsesta, on silti huomioitu yksilö. Välillä jollakulla lapsella on saattanut olla itku silmässä, joten

toinen ohjaajista on antanut henkilökohtaista aikaansa ja lohduttanut tätä. Olemme olleet tasapuolisia siinä, miten lapset pääsevät esille, jottei yhden parrasvaloissa paistattelu aiheuttaisi eriarvoisuutta lasten keskuudessa.”

Kysymykseen oliko toiminta sosiaalisesti vahvistavaa tuli useita mainintoja ettei ohjaus ole kestäväällä pohjalla kun opiskelijat vaihtuvat neljä kertaa vuodessa. Pääsimme toisaalta käsittelemään tunnilla aihetta kestävä sosiaalisen kehityksen näkökulmasta eli kaikille varmaan kirkastui kuinka tärkeää on ohjaajien pysyvyys lapsiryhmien kanssa: ”Tärkeintä on mielestäni se, että lapsen tai nuoren kohtaa yksilönä kunnioittaen, kuunnellen ja kannustaen. Uskon, että meidän läsnäolollamme ja panoksellamme on ollut positiivinen vaikutus ja olemme vahvistaneet nuorten sosiaalisia taitoja ja vahvistaneet heidän itsetuntoaan. Nuorten kannalta on kuitenkin ikävää, että me ohjaajat vaihduimme koko ajan.”

”Sosiaalisen vahvistumisen kokemuksen luovat elementit ovat sidoksissa sekä ympäristöön että henkilösuhteisiin. Hyvä ohjaaja edesauttaa asiaa luotettavalla olemuksellaan ja innostavana auktoriteettihahmona.”

Sosiaalisen vahvistamisen käsitteen laajuus käytännön työssä herätti myös mielenkiintoa. Linaan tässä yhteydessä erään opiskelijan mietteitä aiheesta: ”Oma näkökulmani oli ennen jakson alkua, että jo tämän tyyppisten toimintojen olemassaolo on jo itsessään sosiaalista vahvistamista.

Se että on paikka missä lapsi tai nuori käy mahdollistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen, mukavan tekemisen, turvallisen ympäristön sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja niin edelleen. Kuitenkin omassa näkökulmassani on riski siihen että verhoan sosiaalisen vahvistamisen kaiken tämän toiminnan taakse, tiedostamatta sitä minkälainen vaikutus toiminnalla oikeasti on ja jätän sosiaalisen vahvistamisen menetelmiä käyttämättä. Tarkoitan sitä, että tulen sokeaksi työni tekemille vaikutuksille kun pyrin ainoastaan kehittämään omaa ohjaajuuttani. (Mehtonen 2011, 15).”

YHTEISÖLLISYYS

”Kyläyhteisöt ovat muuttuneet asuin yhteisöiksi, joissa naapurit eivät välttämättä tunne toisiaan ja sosiaaliset suhteet näissä yhteisöissä ovat saattaneet muuttua pinnallisemmiksi. Tästä aiheutunut arkuus puuttua kylän lasten ja nuorten ei toivottuun käyttöön vähentää kotiseudun merkitystä ehkäisevän työn tekijänä. (Kylmäkoski, Pyllänen, Viitanen 2010, 6)”. Me humakilaiset voisimme astua tässä kohtaa kehiin ja harjoitella ehkäisevää päihdetyötä sekä mielenterveyden edistämistä ihan käytännössä.” Opiskelijat olivat sitä mieltä että kerhotoiminta on hyväksi pienillä kylillä kun eri-ikäiset lapset tapaavat ja kasvavat yhteisöllisyyteen tekemisen kautta. Tuttuus luo turvallisuutta, hyvinvointia ja intoa osallistua jatkossakin. Osallistamalla kerhoihin ja suunnittelemalla jo pienestä pitäen lapset tottuvat Rökän toimintaan, mikä

toivottavasti edesauttaa heitä osallistumaan vanhempana oman kylänsä kehittämiseen. Toisaalta pohdittiin myös mitä vaikutuksia alueelle menemisestä saattaa olla: ”Röykän kylätaajaman sosiaalinen vahvistaminen vaatii suunnitelmallista tiedostettua moniammatillista työtä. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki jotka ovat kylään jotenkin sidoksissa, pitäisi tuoda ajan tasalle siitä mitä halutaan tehdä. Jokaisen tulisi tietää, mitä on sosiaalinen vahvistaminen ja miten päästään luomaan sosiaalisesti vahvaa kyläyhteisöä. Voisi ajatellakin, että näin pienessä kylässä kuin Röykkä pystyttäisiin luomaan hyvin tiivistä verkostoa niin kylän asukkaiden kuin kylän toimijoiden välille. Humak voi toisaalta olla Röykän joillekin toimijoille jonkinlainen ärsyke vanhan ”näin on aina toimittu” mallin tielle ja aiheuttaa verkostojen välisiä katkoksia. Täytyy siis muistaa ettei uutena toimijana kyläyhteisössä voi mennä ovenkarmit paukkuen kertomaan miten homma oikeasti toimii, vaan hiljalleen sulatellen yksi asia kerrallaan linkittyä mukaan toimintaan.”

KOULU

Koulun osuus lasten arjessa nousi monessa kirjoituksessa esille. Opiskelijat näkivät yhteisöpedagogin mahdollisuudet koulussa mm. kouludemokratian ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäjinä. Lisäksi pohdittiin heidän rooliaan yhteisöllisyyden lisääjinä välitunneilla ja sosiaalisten taitojen vahvistajina olemalla reiluun

kanssakäymiseen kannustava aikuinen: ”Me humakilaiset voisimme jalkautua kouluille, päiväkodeille ja vaikka työpaikoille. Varsinkin nuorten kohdalla olisi tärkeää käydä kouluilla: koska nuoret eivät tule meidän luokse, täytyy meidän lähteä heidän luokseen. Yhteistyö koulun kanssa olisi avainasemassa. Voisimme järjestää erilaisia teemapäiviä, tempauksia, kampanjoita tai pientä ohjelmaa. Näin voisimme ryhmäyttää luokkia, mikä parantaisi koulussa viihtymistä. Lisäksi se tekisi Humakia ja Röykän kyläyhteisön toimintaa tutummaksi, mikä laskisi kynnystä osallistua näiden tahojen järjestämään toimintaan.”

MITEN EHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ SOSIAALISTA VAHVISTAMISTA VOISI LISÄTÄ RÖYKÄSSÄ?

Opiskelijoilta tuli varsin lennokkaita ideoita sosiaalisen vahvistamisen lisäämiseen Röykän kylällä. Mainittiin erilaiset tempaukset ja teemapäivät jotka saavat väen kanssakäymiseen toistensa kanssa ja antavat tietoa esim. päihdeistä. Eri-ikäisten yhteen saattamista ja verkostoitumista pidettiin tärkeänä:

”Yhteisöllisyyden ja osallisuuden luominen voisi toimia sosiaalisen vahvistamisen keinoina Röykässä. Nuorille voisi pitää päihdevalistuspistettä, lapsille leikkejä ja aktiivista toimintaa, johon he saisivat itse vaikuttaa. Vanhemmille taas voisi puhua esimerkiksi nuorten netin käytöstä nykyään ja iäkkäämpiä avustaa älypuhelin ja tietokoneiden käytössä.

Varmasti monelle riittäisi myös se, että on oikeasti joku joka kuuntelee ja keskustelelee hänen kanssaan.”

”Kerhotoimintamme on jo lupaava askel harrastustoiminnan paranemiseksi, mutta sitäkin tulisi laajentaa eri ikäluokille. Esimerkiksi voisimme järjestää naisille jumppakerhoa, miehille shakkikerhoa, lukupiiriä molemmille sukupuolille, kokkauskerhoja perheille, yhteislauluja vanhuksille ja niin edelleen. Lisäämällä vapaa-ajanviettomahdollisuuksia voisimme samalla lisätä yhteisöllisyyttä. Kylä- ja kävelyretket, makkaranpaistohetket, hiihtolomatempauksen kaltaiset tapahtumat ja päiväleirit kesällä voisivat olla suosittuja kyläläisten keskuudessa. Tie- ja liikenneturvallisuuden kampanjointi tulisi aloittaa jo nuorison keskuudesta. Tämä voisi olla yksi kampanja, jonka voisimme toteuttaa juuri koulun kanssa yhteistyössä. Kampanjoinnissa ja keskustelussa tulisi käyttää osallistavia menetelmiä sekä ylläpitää keskustelevaa ilmapiiriä.”

”Röykän nuorisotalolla voisi esimerkiksi järjestää seksuaalioikeuksiin liittyvän tapahtuman tai työpajan. Tietämys omista seksuaalioikeuksistaan lisäksi nuorten tietämystä itsemääräämisoikeuksistaan ja näin parannettaisiin hänen asemaansa kun hän tiedostaa paremmin seksuaalioikeutensa ja vapautensa. Seksuaalikasvatukseen voi kuulua myös kiusaamisesta puhuminen.”

TULEVAISUUDEN SUUNTAVIIVOJA JA SUMMAUSTA

Kahdeksan viikon aikana syrjäytymistä ehkäisevää työtä tarkasteltiin monipuolisesti. Lehtorin näkökulmasta aihe oli mielenkiintoinen ja sen tiimoilta käytiin monia hyviä keskusteluja ja ryhmitöitä. Muutamissa kirjoituksissa kiiteltiin käytännönläheistä tapaa liittää teoriaa käytäntöön. Jokainen opiskelija teki käytännön ohjausta noin 20 tuntia kentällä ja teoriapäiviä kurssilla oli 9, joten pystyimme käymään hyvin läpi myös käytännöstä kumpuavaa pohdintaa.

”Röykän kylällä on etuna yhteistyö Humakin kanssa. Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tulee oppia sosiaalista vahvistamista, ohjaamista sekä sosiokulttuurista innostamista, ja Röykkä onkin oivaa opetuskenttää tällä saralla. Uskon, että muutaman vuoden ajan opiskelijoiden antaessa panostuksensa Röykän toiminnan kehittämiseen, kyläyhteisö saa uutta puhtia ja näin saamme sosiaalisesti vahvistettua niin yksilöä kuin yhteisöäkin.”

”Vaikka yhteisöpedagogiopiskelijoiden ensisijainen tavoite ei ole järjestää kerhotoimintaa Röykän kylällä, on siitä ollut paljon hyötyä oppimisprosessissa.”

”Me yhteisöpedagogiopiskelijat olemme tulevia ammattilaisia, Röykän tulisi hyödyntää tuleva ammattitaitomme jo opiskeluaikana. Esimerkiksi kerhojen vetäminen antaa mahdollisuuden tarkastella teoriaa käytännössä. Tästä on

hyötyä sekä Røykälle että Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijoille.”

Olen samaa mieltä opiskelijoiden kanssa siitä, että Røykässä oppiminen on ollut hyödyllistä, vaikkakin opiskelijat ovat ohjaustaitotasoiltaan ja -kokemuksiltaan erilaisia. Osalle oppiminen on ollut laajempi kokemus ja toisille on riittänyt pelkässä kerhon hallinnassa tarpeeksi haasteita. Sen vuoksi työtiimi on ollut hyvä tuki yksittäiselle opiskelijalle. Huomasin että raporteissaan useat saavat teorian eläväksi kun pohtivat samalla esimerkkialuetta ja refleктоivat ajatuksiaan sekä käytäntöön että teoriaan. Siihen olen yrittänyt heitä kannustaa ja lisätä myös kriittistä ajattelua suhteessa omiin kokemuksiin, mielipiteisiin ja siihen mitä aiheesta on kirjoitettu ja oppitunneilla puhuttu. Uskon että ammatillinen kasvu kohti yhteisöpedagogin ammattitaitoa alkaa Røykän kaltaisella pedagogisella otteella paremmin kuin perinteisissä luokkaolosuhteissa essee-tehtäviä ja tenttejä läpäisten.

LÄHTEET

Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo 2010. Yhteisöllisyyden monet muodot. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.). Humakin julkaisusarja C. Oppimateriaaleja 23, 5-11.

Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Lundbom Pia & Herranen Jatta (toim.). Humakin julkaisusarja C. Oppimateriaaleja 26, 13-29.

Røykän kyläsuunnitelma 2013. Viitattu 13.8.2014. http://www.nurmijarvi.fi/filebank/9027-roykan_kylasuunnitelma.pdf

Taskutietoa Nurmijärveltä 2013. Viitattu 13.8.2014.

http://www.nurmijarvi.fi/filebank/8721-Taskutietoa_Nurmijarvelta_2013.pdf

Sosiaalisen vahvistamisen kurssin Røykkä-raportit, vuonna 2013 aloitaneiden työt.

EHKÄISEVÄ TYÖ HUMAKIN OPISKELUHYVINVOINNISSA

Katja Munter

■ Nuorten aikuisten elämään sisältyy monenlaisia haasteita. Peruskoulu ja toisen asteen opinnot voivat olla suoritettuina, mutta silti erilaisia elämänuran vaihtoehtoja on runsaasti ja tämä tuottaa epävarmuutta omista valinnoista. Opiskeluun liittykin monenlaisia stressitekijöitä. Opiskelemaan pyrkiminen ja kilpailu opiskelupaikoista aiheuttavat pohdintoja omasta pystyvyydestä. Ilman opiskelupaikkaa jääminen voi vaikuttaa omaan itsetuntoon, mutta myös opiskelupaikan saaminen voi herättää erilaisia kysymyksiä. Olenko varmasti oikealla alalla? Onko tämä se ala, jossa haluan toimia työurani? Samoja pohdintoja saattaa olla ilmassa vielä opiskelun loppuvaiheessakin kun tulisi sijoittua työelämään. Opiskelun ajanjaksolle liittyy myös erilaisia itsenäistymiseen liittyviä kysymyksiä. Opiskelun alku voi edellyttää muuttoa tutusta ja turvallisesta ympäristöstä ja vastaavasti opiskelun päättymiseen liittyy irrottautuminen opiskeluympäristöstä. Pahimmillaan opiskelijastatuksesta kiinni pitäminen venyttää opiskelun kestoa. (Kunttu, 2009.)

Opiskeluaikaan sijoittuu kaksi merkittävää psykologista siirtymää. Siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen (17-22v.) ja astuminen aikuisen maailmaan (23-28v.) Opintojen lisäksi

nämä siirtymävaiheet näkyvät parisuhteisiin liittyvissä pohdinnoissa ja perheen perustamisena. Opiskelun aloittaminen ja paikkakunnan vaihdos vaikuttavat usein kaveripiiriin sekä harrastusten muutoksiin. Opiskelijat elävät tiukassa taloudellisessa tilanteessa ja tämä edellyttää töiden tekemistä opintojen ohella. Nämä edellä mainitut esimerkit koskettavat lähes kaikkia opiskelijoita. Sen lisäksi tulee toki huomioida ei-normatiiviset elämäntilanteet ja niistä aiheutuvat kriisit. Stressimittarin perusteella korkeakouluopiskelijoista 12 %:lla opiskelijoista on erittäin runsas stressi. (Kunttu, 2009.)

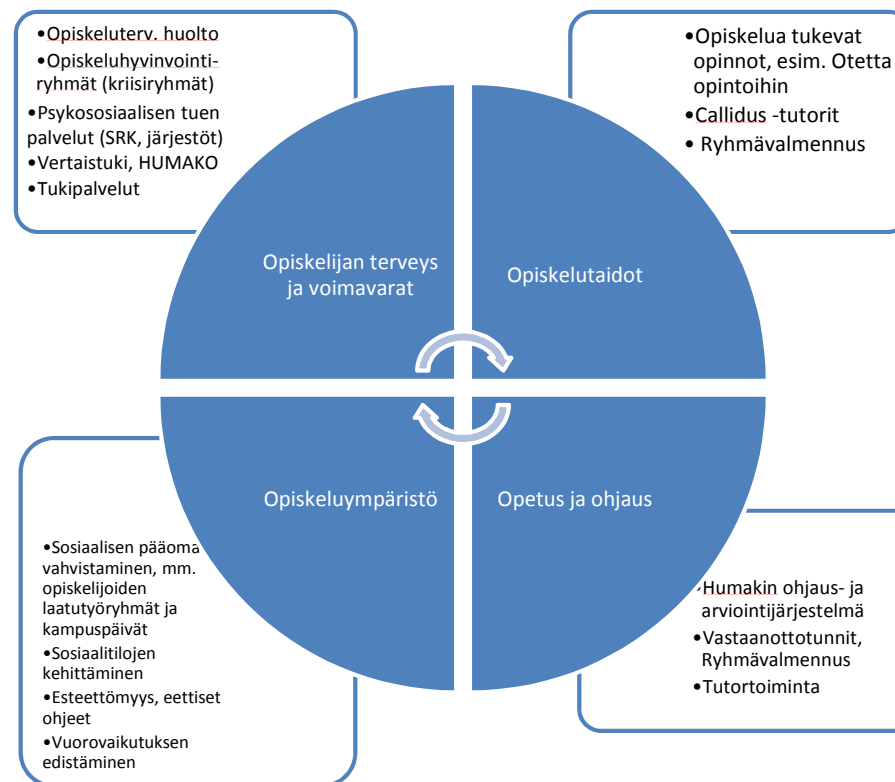
Tässä artikkelissa esittelen sitä, kuinka Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (Humak) ja etenkin Nurmijärven kampuksella vastataan pedagogisesti ja rakenteellisesti näihin opiskeluaikaan liittyviin, nuorten aikuisten haasteisiin, ehkäisevän työn otteella. Työskentelen Humanistisessa ammattikorkeakoulussa Nurmijärven kampuksella lehtorina. Lisäksi vastaan kampuksen opiskeluhyvinvointi- ja laaturyhmän toiminnasta ja opinnoissaan vaikeuksia kohtaaville suunnatusta Otetta opintoihin -opintojaksosta.

OPISKELUHYVINVOINTIRYHMIEN TOIMINTA HUMAKISSA

Opiskeluhyvinvoinnin käsite on monissa ammattikorkeakouluissa korvannut aiemmin käytetyt opiskelijahuollon, opiskeluhoollon tai opiskelijahyvinvoinnin käsitteet. Tällä käsitteen muutoksella on pyritty kiinnittämään entistä parempaa huomiota opiskelijan kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Uusi käsite suuntaa tarkastelunäkökulmaa myös yksilökeskeisyydestä laajemmin koko opiskeluun ja opiskeluyhteisöön. (Aholainen, Lantta, Lipponen, Mantela, Mikkonen-Ojala, Parkkinen, Seppälä & Tuovinen-Kakko 2011, 5-6.)

Opiskeluhyvinvoinnin käsite lähestyy opiskelukykyisyyttä. Opiskelukyky on sidoksissa moniin muihinkin asioihin kuin yksilön persoonallisiin ominaisuuksiin. Opiskelukyky muodostuu fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn lisäksi opiskelutaidoista, arvoista, asenteista, motivaatiosta sekä opiskeluolosuhteista, joihin kuuluvat esimerkiksi opintojen järjestäminen ja ohjaus sekä opiskeluyhteisöjen toiminta ja ilmapiiri. (Aholainen ym. 2011, 6-7.)

Oheinen kuvio kuvaa sitä, miten Humakissa on huomioitu nämä erilaiset opiskeluhyvinvoinnin osat opiskeluhyvinvointitoiminnassa.

Kuvio 1. Opiskeluhyvinvoinnin rakenne Humakissa

Opiskeluhyvinvointiryhmän tarkoitus on tukea korkeakoulun opetustoimintaa, opiskelijoiden opiskelutaitoja, opiskeluympäristöä sekä opiskelijoiden voimavaroja. Taloudellisesti hyvinvointityö on hyvin edullista. Pääasiallinen kysymys on tahto ja halu ymmärtää oppiminen ja opiskelu kokonaisvaltaisesti. Työryhmän tehtävän pääpaino ja lähtökohta ovat ehkäisevässä työssä, jossa toimitaan sekä

yhteisö- että yksilötasolla. Sosiaalisen pääoman osa-alueiden (opiskelijoiden osallisuus, luottamus ja voimavarat) kehittäminen on keskeinen osa ammattikorkeakoulujen opiskeluhyvinvointiryhmien työtä. (Aholainen ym. 2011, 8-10.)

Opiskeluhyvinvointiryhmän tehtävät:

- Opiskeluhyvinvointia uhkaavien tai häiritsevien tekijöiden tunnistaminen sekä hyvinvointia lisäävien käytäntöjen kehittäminen
- Varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään toimintaa liittyvien menettelyjen ja käytäntöjen suunnittelu
- Opiskeluhyvinvointikyselyjen koordinointi ja tulosten käsittely, tarvittavien jatkotoimien valmistelu
- Hoitopolkujen sekä kriisi- ja turvallisuussuunnitelmien ja päihdeohjelman suunnittelu ja ajan tasalla pitäminen
- Työ- ja opiskeluyhteisön viihtyvyyden ja esteettömyyden edistäminen
- Opintojen edistymisen seuraamiseen liittyvän järjestelmän luominen ja opintojen edistymistä tukevien käytäntöjen organisointi
- Muiden hyvinvointiin liittyvien asioiden käsittely

Lukuvuonna 2013–2014 Humakin opiskeluhyvinvointiryhmät muuttuivat nimeltään opiskeluhyvinvointi- ja laaturyhmiksi. Tällä muutoksella yhdistettiin kaksi eri kampuksella toimivaa työryhmää. Opiskeluhyvinvointi- ja laaturyhmän kokoonpanoon kuuluvat opiskelijaedustajat kaikilta vuosikursseilta, sekä opiskeluhyvinvoinnista vastaava henkilöstön edustaja. Nurmijärvellä ryhmän kokoonpanoon kuuluu lisäksi koulutuspäällikkö, kampuksen terveydenhoitaja sekä lisäksi tarvittaessa kampuksen vuokranantajan (Kiljavan opisto) edustaja.

Edellä mainittujen opiskeluhyvinvointiryhmille määriteltyjen tehtävien lisäksi ryhmä käsittelee opiskelijoiden esiin nostamia opetukseen ja sen laatuun liittyviä kysymyksiä (arviointien viivästyminen, kampuksen sisäisen viestinnän kehittäminen ja tiedottamisen ajantasaisuus) sekä opiskeluympäristöä koskevat asioita (sisätilaongelmat, luokkatilat, ruokapalvelut, opiskelijoiden taukotilat yms.)

Halutessaan ryhmä voi tehdä aloitteita Humakin alueyksikköryhmälle, laatu järjestelmän kehittämisryhmälle ja opiskelijapalveluiden kehittämisryhmälle.

VALMENTAVA OTE OPISKELIJOITA TUKEMASSA

Humakissa käynnistyi vuonna 2011 opetussuunnitelman uudistustyö, jonka yhteydessä aloitettiin myös pohdinnat pedagogisen toiminnan muuttamisesta. Kuten Vuorinen ja Sampsonkin (2002, 50) toteavat, tulee oppilaitosten kehittämistyössä huomioida myös ohjauksen, tiedottamisen ja neuvonnan strateginen suunnittelu sekä käytännön kehittämistoiminta. Tähän tarpeeseen vastaten käynnistyi opetussuunnitelman uudistustyön yhteydessä myös keskustelu Humakin pedagogisen mallin uudistamisesta. Aiempi pedagogiikka ei yksilökeskeisen ohjauksen eikä ainoastaan opintojen loppupäässä tehtävän ammatillisen arvioinnin perusteella täysin vastannut niitä toiveita, joita työelämä Humakille asettaa. Kuten Pekkalakin (2006, 8) toteaa, muodostuu pedagogisen toiminnan ydin toimivista ohjausprosesseista. Ohjaus kohdistuu erilaisiin asioihin, kuten opintojen ohjaukseen, ammatilliseen harjoitteluun, kansainväliseen opiskeluun, opinnäytetyön tekemiseen ja ammatilliseen kasvuun.

Humakin valmentajaoppaan 2013 (Lämsä & Nyman 2013) mukaisesti valmennuspedagogisen ajattelun ytimessä ovat:

- yhteistoiminnallisuus
- vahvistuvat työelämätaidot
- motivoituneisuus
- monialaisuus
- opiskelun ja oppimisen mielekkyys
- tavoite- ja tulostietoisuus
- parempi kiinnittyminen opiskeluun ja ammattialaan
- opiskelijan vaikutusmahdollisuudet valintoihin ja lopputulokseen

Tämä tarkoittaa sitä, että opiskelijoita ohjataan kantamaan vastuu omasta toiminnastaan. Pedagogisessa toiminnassa, niin opetuksessa kuin ohjauksessakin, pyritään yhdistelemään erilaisia työtapoja, joissa painottuvat opiskelijoiden välinen yhteistyö, toiminnallisuus, aktiivisuus, itseohjautuvaisuus mutta kuitenkin samalla yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Opiskelijoiden kanssa toimivalta valmentajalta tämä edellyttää tutkinnon, opintojen vaiheen ja

tulostavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta relevanttien oppimisympäristöjen ja -tilanteiden rakentamista ja mahdollistamista. Tukena opiskelijalla on hänen oma ryhmänsä, joita olemme Nurmijärvellä kutsuneet työtiimeiksi. Työtiimit toimivat yhdessä ja heille annetaan ryhmänohjausta, joista vastaavat tiimeille nimetyt valmentajat. Ruponen, Nummenmaa ja Koivuluhta (2002,163) ovat määritelleet ryhmänohjauksen tarkoittavan tavallisesti pitkäaikaista ohjausta, jolla on tietyt tavoitteet ja joka on suunnattu tietyille tiedossa olevalle kohderyhmälle. Ryhmänohjauksessa korostuvat ryhmän yhteiset tavoitteet ja pyrkimykset, jäsenten tunne ryhmään kuulumisesta sekä ryhmän kokeminen palkitsevana. Ryhmän tulee olla keskenään vuorovaikutteinen, ja ryhmällä tulee olla yhteiset normit. Lisäksi ryhmä voi olla merkittävässä roolissa opiskeluvaikeuksien helpottamiseksi. (Ruponen, Nummenmaa & Koivuluhta 2002, 163; Rogers 2004, 241-243.)

Humakin valmennuspedagogiikka perustuu pieniin ryhmiin. Ryhmät muodostetaan eri tavoin eri opintojaksoissa ja oppimistilanteissa. Nurmijärvellä päädyimme jakamaan 60 opiskelijan ryhmän kymmeneen kuuden opiskelijan ryhmiin, joita päätimme hieman valmentajatermiä vieroksuen kutsua valmennusryhmien sijaan työtiimeiksi. Tiimejä ohjaa kaksi valmentajaa. Tällä pyrimme korostamaan sitä, että ryhmät ovat pieniä työyksiköitä. Käsitteenä ”tiimi” eroaa ryhmästä siten, että sen jäsenten tulee olla sitoutuneita yhteiseen päämäärään ja tavoitteisiin sekä

pitää itseään yhteisvastuullisena suorituksistaan (Lämsä & Nyman 2013). Jotta ryhmän toiminta olisi mahdollisimman tarkoituksenmukaista tulee valmentajan toimia ryhmän tunnetilojen aistijana mutta myös ammatillisia haasteita antavana henkilönä. Opiskelijan motivaation kannalta on tärkeää, että hän tulee huomioiduksi myös yksilönä. Kukin yksilö tuo ryhmään omat vahvuutensa ja samaten valmentajan tulee huomioida yksilön tarpeet osana ryhmää.

Valmentajan tehtävänä on

- tukea ryhmän tiimiytymistä, yhteisöllisyyttä ja myönteistä ryhmähenkeä
 - käydä yksilölliset kehityskeskustelut lukuvuoden alussa ja lopussa
 - huolehtia tiedottamisesta
 - seurata opintojen edistymistä
 - ottaa vastaan ja arvioida opiskelijoiden kompetenssiperusteiset itsearviointit lukuvuoden lopussa.
- (Lämsä & Nyman 2013.)

Lukuvuonna 2013-2014 saatujen kokemusten pohjalta valmennuspedagoginen ote ja ryhmässä oppiminen ovat tuottaneet hyviä tuloksia. Ryhmä on ollut parhaimmillaan

enemmän kuin osiensa summa. Olemme jo saaneet kokea ryhmätehtävien esityksiä, joissa ryhmän jäsenet ovat kannustaneet toisiansa huippusuorituksiin. Ryhmänohjauksissa on ilmennyt, että ryhmäläiset ovat saaneet runsaasti tukea toisistaan tehtävien tekemisessä ja ammatillisissa pohdinnoissa. Ryhmässä toimiminen on tiivistänyt opiskelijoiden yhteishenkeä ja motivoinut jatkamaan silloin kun henkilökohtainen motivaatio on ollut heikompi. Lisäksi uudella tavalla painotettu työelämäyhteistyö on lisännyt opiskelijoiden motivaatiota opiskeluun. Anttila (2011, 5-9) on myös nostanut oppimisympäristöjen merkityksen esille pohtiessaan uraidentiteetin kehitymisprosessia. Hänen mielestään oppimisen näkökulmasta on olennaista merkityksellisen oppimisympäristön luominen. Ympäristön tulee olla oppijalle itselleen merkityksiä ja kokemuksia tuottava sekä itseohjautuvuuteen kannustava. Opiskelija oppii työelämäyhteistyökumppanien kanssa monia asioita: hän oppii oppimaan, toimimaan erilaisissa rooleissa sekä tunnistamaan jopa oman osaamisensa rajat. (Anttila 2011, 5-9.)

Työelämäläheisyys toimii onnistuessaan hyvänä motivaattorina opiskelulle. Opiskelijoilla on jo heti opintojensa alkuvaiheessa ymmärrys siitä, mitä oma ammatillinen työkenttä sisältää. Omaa ammatillisuutta on myös helpompi pohtia ja ammatillisuuden kehittymistä helpompi seurata, kun sitä voi jatkuvasti peilata omiin taitoihin työelämässä.

Aina opinnot eivät kuitenkaan etene suunnitellusti ja opiskelumotivaatio voi olla hukassa. Tähän tarpeeseen on Humakissa opiskelijoille tarjolla Otetta opintoihin – opintojakso, josta kerron seuraavaksi.

OTETTA OPINTOIHIN

Otetta opintoihin –malli on lähtöisin Lapin yliopistosta. Sen ovat kehittäneet opintopsykologit Markku Gullsten ja Sirpaliisa Euramaa. Kyseinen opintojakso on suunnattu niille opiskelijoille, jotka kokevat että he ovat opiskelemassa oikeaa alaa, mutta joilla on opinnoissaan vaikeuksia ja opinnot eivät etene suunnitellun mukaisesti. Ryhmäläisiä yhdistää jokin huoli omista opinnoistaan tai elämäntilanteestaan. Otetta opintoihin – malli tuli Humakiin To Care, To Dare, To Share – Syrjäytymisen ehkäiseminen ammattikorkeakouluopinnoissa – hankkeen (CDS) myötä keväällä 2012. Hankkeen tavoitteena oli ehkäistä ammattikorkeakouluopiskelijoiden syrjäytymistä ja lisätä hyvinvointia. (Liimatainen, J. 2010.)

Otetta opintoihin –jakso toteutetaan ryhmänohjauksellisin menetelmin ja ryhmä pidetään pienenä (maksimissaan 12 opiskelijaa). Ryhmä kokoontuu vähintään kuusi kertaa ja tapaamisten sisällöissä tulee huomioida ryhmään osallistuvien opiskelijoiden tarpeet. Mikäli erityisiä toivomuksia jakson sisällön suhteen ei ole, voivat kokoontumiset koostua esimerkiksi seuraavista teemoista:

1. Tutustuminen, ryhmän säännöt, mistä opintojen viivästyminen/haasteet johtuvat
2. Opinnot osana hyvää arkea, opintojen suunnittelu, tavoitteet ja ajankäyttö
3. Opiskelumotivaatio ja opiskelutehtävien aloittaminen
4. Uskomukset, pelot ja käsitykset itsestä
5. Opiskelutaidot ja tekniikat
6. Ryhmän lopetus

Opintojakson aikana opiskelija laatii suunnitelman omien opintojensa etenemisestä ja jakson aikana myös tehdään yhdessä rästissä olevia suorituksia. Kokemukseni mukaan apua tarvitaan eniten oman opiskelumotivaation löytymiseen sekä tehtävien tekemiseen. Rästien syntyyn voi olla hyvinkin konkreettisia syitä kuten kirjoittamiseen liittyvät vaikeudet. Opintojakson suoritettuaan opiskelija saa kaksi opintopistettä vapaasti valittaviin opintoihinsa. Kokemuksieni mukaan jakso on saanut kahtalaista palautetta. Toisaalta parhaimmillaan kyseinen opintojakso on saanut opiskelijan opiskelumotivaation kasvamaan aivan uudelleen suuntaan ja opiskelija on oppinut niin itsestään opiskelijana kuin konkreettisia työtapoja selvittää opiskelustaan. Toisaalta ryhmän osallistujamäärä on ollut melko vähäinen. Tarvetta

osallistumiseen olisi opiskelijoiden keskuudessa paljon enemmän kuin mitä ryhmään todellisuudessa osallistuu. Tämä edellyttääkin parempaa mainontaa. Ryhmään osallistuminen ei saa olla häpeää aiheuttava tekijä, vaan se pitäisi olla luonteva tapa edistää omia opintoja, niinä hetkinä kun ne eivät jostain syystä etene toivotusti.

EHKÄISEVÄN TYÖN MERKITYS

Onnistuessaan toimiva opiskeluhyvinvointityö lisää koko oppilaitoksen yhtenäisyyttä ja tiimihenkeä. Työn tulee olla jatkuvasti mukana oppilaitoksen arjessa. Pelkät tiimikokoukset tai yhtenäisyyteen pyrkivät kampuspäivät eivät riitä, vaan tiimin tulee toimia tiiviissä yhteistyössä niin lehtorien kuin opiskelijoidenkin kanssa. Humakin vahvuutena on sen rooli Suomen pienimpänä ammattikorkeakouluna. Henkilökunta tuntee opiskelijat ja päinvastoin. Tämä mahdollistaa opiskelijoille matalan kynnyksen lähestymisen henkilökunnan suuntaan ja vastaavasti ryhmistä on helppo havaita huolenaiheet kuten esim. jatkuvat poissaolot. Samaten oppilaitoksen arvot painottavat ehkäisevän työn merkitystä. Oppilaitoksessa vallalla oleva inhimillinen lähestymistapa ja vuorovaikutus ovat ensisijaisen tärkeitä suojaavia tekijöitä opiskelijoiden vaikeuksien ennaltaehkäisyssä. Yhteisöllisyys lisää yhteisön jäsenten terveyttä ja hyvinvointia. Ryhmään kuulumisen ja hyväksynnän saamisen kokemukset ovat tärkeitä. Nämä eivät kuitenkaan synny itsestään.

Yhteisöllisyys edellyttää toimintakulttuuria, joka suosii vuorovaikutteisuutta, neuvottelua sekä sallii erilaisuuden. Humak on tämänkaltaisissa toimintatavoissa jo melko pitkällä, mutta tämänhetkinen tila ei riitä. Jatkuva opiskeluhuvinvointityön kehittäminen vaatii sinnikästä uurastusta, jossa palkkiona ovat opiskeluun ja työntekoon motivoituneet opiskelijat ja henkilökunta sekä avoin, inhimillinen ilmapiiri.

LÄHTEET

Aholainen, T. & Lantta, K. & Lipponen, T. & Mantela, J. & Mikkonen-Ojala, T. & Parkkinen, T. & Seppälä, H-R. & Tuovinen-Kakko, T. 2011. Syrjäytymisen ehkäiseminen ammattikorkeakouluopinnoissa. Opas ammattikorkeakoulujen opiskeluhuvinvointiryhmille. To Care, To Share, To Dare –hankkeen julkaisu

Anttila, K. 2011. Ura ja asiantuntijuus. Opiskelijan uraindentiteetistä ja sen kehittämistä. Teoksessa: Kaisto, J. & Liimatainen, J. Asiantuntijaksi kasvun tukeminen korkeakoulussa. Ajatuksia urasta, asiantuntijuudesta ja opiskelun etenemisestä. Oulu: Kalevaprint, 4-12.

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012. Rakenteellinen kehittäminen vahvistuu. Viitattu 20.11.2013.
<http://www.humak.fi/humak/rakenteellinen-kehittaminen>

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012. Uusi yksikkörakenne. Viitattu 20.11.2013

<http://www.humak.fi/humak/rakenteellinen-kehittaminen/uusi-yksikkorakenne>

Kunttu, K. 2009. Kestääkö (opiskelijan) terveys. Ammattikorkeakoulu-päivät 13.-14.2009

Liimatainen, J. O. 2010. Otetta opintoihin –ryhmämalli. Oulun yliopisto. Ohjaus- ja työelämäpalvelut

Lämsä, T. & Nyman, T. (toim.) Valmentajaopas 2013. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Pekkala, A. 2006. Ohjaaja, valmentaja, konsultti, tutkiva tuutor vai sisäinen yrittäjä? Teoksessa: Pekkala, A. & Varjonen, B. (toim.) Tuutorointi on taitolaji. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 7-10.

Rogers, J. 2004. Aikuisoppiminen. Tampere: Tammer-Paino.

Ruponen, R., Nummenmaa, A R., & Koivuluhta, M. 2002. Ryhmäohjaus muutoksen mahdollisuuden maisemana. Teoksessa: Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Juva: PS-kustannus, 162–188.

Vuorinen, R. & Sampson J.P. 2002. Ohjaus opintojen suunnittelun ja arvioinnin tukena – strategisia kysymyksiä. Teoksessa: Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Juva: PS-kustannus, 46–69.

KIRJOITTAJAT:

Sirpa Ali-Melkkilä Yhteisöpedagogi YAMK, lehtori HUMAK.

Pia Lundbom YTM, lehtori HUMAK

Katja Munter KM, lehtori HUMAK

Sanna Pylkkänen YTM, Sosionomi YAMK, lehtori HUMAK

Heidi Odell Sosionomi YAMK, kehittäjä Preventiimi HUMAK

Mari Tapio YTM, kehittäjä Preventiimi HUMAK

Reijo Viitanen YTM, yliopettaja järjestötyö HUMAK

Elsi Vuohelainen KM, kehittämispedagogi Preventiimi Humak

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU